

İlköğretim Öğretim Programlarındaki Çevre Eğitiminin Çevre Etiği Felsefesine Göre Analizi

Beyhan Bayrak¹

¹ *Eğitimin Felsefi, Sosyal ve Tarihi Temelleri Anabilim Dalı, Eğitim Fakültesi, Düzce Üniversitesi, Düzce, Türkiye,*
beyhanbayrak@duzce.edu.tr

Sorumlu Yazar: Beyhan Bayrak

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Kaynak Gösterimi: Bayrak, B. (2023). İlköğretim öğretim programlarındaki çevre eğitiminin çevre etiği felsefesine göre analizi. *Eğitimde Kuram ve Uygulama*, 19(2), 288-311. <https://doi.org/10.17244/eku.1282729>

Etik Not: Araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur. Bu araştırma için doküman analizi kullanılmıştır.

Analysis of Environmental Education in Primary Education Curriculum According to Environmental Ethics Philosophy

Beyhan Bayrak

¹ *Department of Philosophical, Social and Historical Foundations of Education, Faculty of Education, Düzce University,*
Düzce, Türkiye, beyhanbayrak@duzce.edu.tr

Corresponding Author: Beyhan Bayrak

Article Type: Research Article

To Cite This Article: Bayrak, B. (2023). İlköğretim öğretim programlarındaki çevre eğitiminin çevre etiği felsefesine göre analizi. *Eğitimde Kuram ve Uygulama*, 19(2), 288-311. <https://doi.org/10.17244/eku.1282729>

Ethical Note: Research and publication ethics were complied with. Document analysis was used for this research.

İlköğretim Öğretim Programlarındaki Çevre Eğitiminin Çevre Etiği Felsefesine Göre Analizi

Beyhan Bayrak¹

¹ *Eğitimin Felsefi, Sosyal ve Tarihi Temelleri Anabilim Dalı, Eğitim Fakültesi, Düzce Üniversitesi, Düzce, Türkiye,*
beyhanbayrak@duzce.edu.tr, ORCID: [0000-0001-7428-936X](https://orcid.org/0000-0001-7428-936X)

Öz

Yaşadığımız yüzyılda çevre sorunları hızlı bir şekilde artış göstermektedir. Çevre sorunlarındaki artışa yönelik bilinçlik kazandırmak için oluşturulmuş olan sürdürülebilir kalkınma çerçevesinde çevre sorunları ve eğitim ilişkisine dair çalışmalar ağırlık kazanmaya başlamış ve bu alana yönelik eğitim felsefesi görüşleri ortaya konulmuştur. Nitekim çevreyi anlamak, geliştirmek ve karşılaşılan sorunları çözmek için bilim ve teknoloji ön planda tutulsa da felsefe, etik ve eğitimde önemli bir etkiye sahiptir. Çevreyi daha iyi anlamak için gerekli olan felsefe ve etik kavramları çerçevesinde çevre etiği felsefesi adı altında çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. Eğitimde ise öğretim programları çerçevesinde çevre eğitimi kazanımları oluşturulmuştur. Mevcut çalışma ise, ilköğretim bünyesindeki dersler içerisinde yer alan “Çevre Eğitimi ve İklim Değişikliği Dersi ile Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programlarındaki” çevre eğitimine yönelik amaç ve kazanımların çevre etiği felsefesine göre analizi amaçlanarak yapılmıştır. Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman analiz tekniği kullanılmıştır. Araştırmada öncelikli olarak Milli Eğitim Bakanlığının tarafından yayınlanan “2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı (4, 5, 6 ve 7. sınıflar)” ve “2018 Çevre Eğitimi ve İklim Değişikliği Dersi Öğretim Programı (6, 7 ve 8. sınıflar)” incelenmiş ve sonraki süreçte ise çevre etiğine dair kaynaklar incelenmiş ve çevre etiği yaklaşımlarının özellikleri tespit edilmiştir. Araştırma nitel veri analizlerinden biri olan betimsel analize tabi tutulmuştur. Çalışmada öncelikli olarak, belirtilen öğretim programlarındaki çevre ile ilgili amaçlar, öğrenme alanları ve kazanımlar belirlenmiştir. Ayrıca programların kazanımları ve çevreyle ilgili kazanım sayıları (niceliksel) olarak oluşturulmuştur. Sonraki süreçte ise çevre etiği felsefesine dair kaynaklar incelenmiş ve çevre etiği yaklaşımlarının özellikleri tespit edilmiştir. Çevre etiği yaklaşımlarına yönelik elde edilen veriler analize tabi tutulmuş ve bu verilere göre tema kodları oluşturulmuştur. Sürecin sonunda ise çevreyle ilgili amaçların ve kazanımların ilişkili olduğu çevre etiği yaklaşımları tematik (niteliksel) olarak değerlendirilmiştir. ÇEİDD öğretim programında ve SBD öğretim programında yer alan amaçlara ve kazanımlara yönelik yapılan analizler sonucunda; daha çok insan merkezli etiğin ön planda olduğu, çevre merkezli etiğin ikinci sırada yer alırken, canlı merkezli etiğin düşük oranda yer aldığı ve yeni toplumsal etiğin ise hiçbir şekilde yer almadığı tespit edilmiştir. Bu doğrultuda, öğretim programlarındaki çevre eğitimine yönelik amaçların ve kazanımların çevre etiği felsefesinde yer alan düşünceleri dikkate alarak hazırlanması gerektiği önerilmiştir.

Makale Bilgisi

Anahtar Kelimeler: Çevre etiği felsefesi, çevre eğitimi, sürdürülebilirlik, sosyal bilgiler dersi, çevre eğitimi ve iklim değişikliği dersi, öğretim programı

Makale Geçmişi:

Geliş: 13 Nisan 2023

Düzeltilme: 27 Kasım 2023

Kabul: 29 Kasım 2023

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Analysis of Environmental Education in Primary Education Curriculums According to the Philosophy of Environmental Ethics

Abstract

In the century we live in, environmental problems are increasing rapidly. Within the framework of sustainable development, which was created to raise awareness about the increase in environmental problems, studies on the relationship between environmental problems and education have begun to gain weight, and educational philosophy views on this field have been put forward. As a matter of fact, although science and technology are prioritized to understand and improve the environment and solve the problems encountered, it has a significant impact on philosophy, ethics and education. Studies have begun to be carried out under the name of environmental ethics within the framework of the concepts of philosophy and ethics necessary to better understand the environment. In education, environmental education gains were created within the framework of the curriculum. The current study, on the other hand, was carried out with the aim of analyzing the objectives and achievements of environmental education in the "Environmental Education and Climate Change Course and Social Studies Course Curriculum", which are among the courses in primary education, according to the philosophy of environmental ethics. In the study, document analysis technique, one of the qualitative research methods, was used. In the research, "2018 Social Studies Curriculum (4, 5, 6 and 7th grades)" and "2018 Environmental Education and Climate Change Curriculum (6, 7 and 8th grades)" published by the Ministry of National Education were examined and in the next process. On the other hand, sources on environmental ethics were examined and the characteristics of environmental ethics approaches were determined. The research was subjected to descriptive analysis, which is one of the qualitative data analysis. In the study, primarily, the objectives, learning areas and achievements related to the environment in the specified curriculum were determined. In addition, the achievements of the programs and the number of achievements related to the environment (quantitative) were formed. In the next process, sources on the philosophy of environmental ethics were examined and the characteristics of environmental ethics approaches were determined. The data obtained for environmental ethics approaches were analyzed and theme codes were created according to these data. At the end of the process, environmental ethics approaches, which are related to environmental objectives and achievements, were evaluated thematically (qualitatively). As a result of the analyzes made for the objectives and achievements of the ÇEIDD curriculum and the SBD curriculum; It has been determined that human-centered ethics is at the forefront, environment-centered ethics is in the second place, living-centered ethics is low and new social ethics is not involved in any way. In this direction, it has been suggested that the objectives and achievements of environmental education in the curriculum should be prepared by taking into account the thoughts in the philosophy of environmental ethics.

Article Info

Keywords: Environmental ethics philosophy, environmental education, sustainability, social studies lesson, environmental education and climate change lesson, curriculum

Article History:

Received: 13 April 2023

Revised: 27 November 2023

Accepted: 29 November 2023

Article Type: Research Article

Extended Summary

Introduction

When we look from the past to the present, it is seen that especially in the century we live in, problems have arisen due to social change and changes, and there is a rapid increase in these problems day by day. Among such changes and problems experienced in the social sense, the most discussed and solution-seeking issue is the environment. It has now become necessary to conduct research on the changes made on the environment/nature and the problems that arise afterwards. Philosophy, ethics, politics, economy, science, technology, education etc. with interdisciplinary studies. research has been done. Although some environmental researches are at the forefront, especially in the field of science and technology, the impact of other fields should not be ignored. Ethics and philosophy have the most important place among these fields. These are the most important areas that will help to discover the real problem with the questions it asks. In this context, studies on the philosophy of environmental ethics have gained weight recently. Environmental ethics is an important branch that examines all kinds of moral relations between people and their natural environment. Environmental ethics has the ability to direct human behavior towards nature through moral norms. In this framework, different answers can be given by different environmental ethics approaches in explaining the responsibilities of people towards the environment. These approaches include anthropocentric ethics, biocentric ethics, ecocentric ethics and new ethical approaches.

Education, which is among the fields that conduct research on the environment, undertakes the important task of recognizing the environment, recognizing the changes and problems related to the environment and suggesting solutions for them. It is known that within the education programs in our country, there are acquisitions for recognizing the environment and discovering and solving environmental problems. The current study, on the other hand, was carried out with the aim of analyzing the objectives and achievements of environmental education in the "Environmental Education and Climate Change Course and Social Studies Course Curriculum", which are among the courses in primary education, according to the philosophy of environmental ethics.

Method

In this research, the qualitative method was used and the data were obtained through document analysis. The documents examined in the research are the "2018 Primary Education Social Studies Curriculum (4, 5, 6 and 7th grades)" and "2018 Environmental Education and Climate Change Curriculum (6, 7 and 8th grades)" published by the Ministry of National Education. . In the next process, sources on environmental ethics were examined and the characteristics of environmental ethics approaches were determined.

The research was subjected to descriptive analysis, which is one of the qualitative data analysis. In this research, primarily the objectives, learning areas and achievements related to the environment in the environmental education and climate change course and social studies curriculum were determined. In addition, the achievements of the programs and the number of achievements related to the environment (quantitative) were formed. In the next process, sources on environmental ethics were examined and the characteristics of environmental ethics approaches were determined. The data obtained for environmental ethics approaches were analyzed and theme codes were created according to these data.

Findings

The objectives in the environmental education and climate change course curriculum have been prepared according to environmental education, and it is seen that among the 13 objectives, there are 5 environmental-centered objectives and 8 human-centered objectives for environmental ethics approaches, and other approaches are not included. In the achievements, it is seen that the domination of the human over the nature and the desire to gain the concept of sustainability for this domination. Although anthropocentric ethics is dominant, it is revealed that ecocentric ethics is also important in terms of seeing technology as the cause of environmental problems and suggesting the use of technological products compatible with nature. Out of 18 goals in the social studies curriculum, 2 goals were achieved directly and 8 goals were indirectly achieved. For direct purposes; There is a limited idea of people knowing nature, being respectful and sensitive to nature.

It has been observed that the environmental education and climate change course curriculum focuses on the environmental-centered ethical approach in the "Human and Nature" unit, and the idea that not only humans but also all living and non-living natural elements are valuable in nature is tried to be placed in the achievements. In the learning outcomes in the "Circular Nature" unit, the students get to know nature, learn about the resources found in nature and the effects of these resources on natural life and living things. It is seen that an environment-centered ethics is aimed to be gained in order to realize the importance of it . In the achievements in the "Environmental Problems" unit, by emphasizing the human-centered approach; It is seen that there are thoughts about the negative effects of ecological problems on people, the ability of people to effectively control nature by taking care of their own interests and to change

the environment according to their own interests . In the "Global Climate Change" unit, achievements were found about the negative effects of environmental problems on living things and all substances in nature. In the unit of "Climate Change and Turkey", it is seen that the human-centered approach is effective because of the thought that ecological problems are a policy problem to the extent of the dangers they pose on people and society, and that the climate change problems experienced in our country should be resolved in terms of the future of human beings . In the "Circular Nature" unit, the idea emerges that a sustainable environmental understanding is desired for the benefit of human beings. In general, it is seen that the ideas of the human-centered approach (68%) and the environment-centered approach (32%) are included in the achievements in the environmental education and climate change curriculum. However, it is noteworthy that other types of approaches are not included in the achievements. It should not be forgotten that moral feelings such as respect for other living things in nature, being compassionate and showing sensitivity are important and care should be taken to include these issues in the programs.

When the acquisitions in the social studies curriculum are examined, it is seen that there are indirect acquisitions as well as direct acquisitions for environmental education. In addition, it has been determined that these gains cover 28% of the total gains. It has been determined that more human-centered ethics is included in the achievements of environmental education in the 4th grade social studies curriculum. In these achievements, it is emphasized that nature is a resource for human beings, that nature exists to serve and benefit human beings, and that people should recognize all the elements in nature. In the achievements of the 5th grade social studies curriculum, it is revealed that the human-centered approach is predominant, since it emphasizes that people recognize nature in order to facilitate their own life and find a solution for themselves in the face of a problem that originates from nature. In the 6th grade social studies curriculum, a human-centered ethics with the gains such as recognizing the environmental elements created in the historical process, knowing the mathematical and special position, consuming the resources in nature for the interests of people; It is seen that environmental-centered ethics are tried to be gained with the achievements that include the creation of an awareness about the effect of unconscious consumption of resources on living things in nature. In the achievements of the 7th grade social studies curriculum, it is seen that the effect of the changes in the environment on people and the positive transformation of these changes dominate , and in this respect, an anthropocentric ethics is dominant.

It is seen that human-centered (92%), living-centered (3%) and environment-centered (5%) approaches are included in the acquisitions involving environmental education in the social studies curriculum. As can be seen, the program structure, which is human-centered and where an ethical understanding is dominant , in which the value, interests and ambitions of human beings in nature is more important. In this context, the necessity of approaching with a critical perspective on the education of a program in which all living things in nature are equal and the gains that will reveal that every living and non-living thing must be protected for nature, not human beings, is very limited.

Conclusion

As a result of the analyzes made for the objectives and achievements of the environmental education and climate change curriculum and the social studies curriculum; It has been revealed that human-centered ethics is at the forefront, environment-centered ethics is in the second place, living-centered ethics is at a low rate, and new social ethics is not included at all. In order to gain environmental education in the desired way, it is necessary to perceive nature as a whole and to adopt that nature does not exist only for humans. Sustainability in the environment should be for nature, not for humans. However, it should not be forgotten that environmental education should be reflected in a philosophical view and a moral structure. In this direction, it can be suggested that the objectives and achievements of environmental education in the curriculum should be prepared by taking into account the thoughts in the philosophy of environmental ethics.

Giriş

İnsanları diğer canlı türlerinde ayıran en önemli niteliği, doğal çevreyle arasında olan etkileşim şeklidir. Etkileşim, insanı diğer canlı türlerinden farklılaştıran düşünme yeteneği sayesinde doğal çevreyi ihtiyaçları doğrultusunda şekillendirmesidir. Doğal çevreyle etkileşim, tarihsel süreç içerisinde insanın avcı toplayıcı bir yaşamdan tarımsal döneme geçişi ve sonrası yerleşik yaşama geçmesi ile birlikte nüfusunun çoğalması neticesinde artmıştır. Etkileşim, zamanla insanın çoğalan ihtiyaçlarını gidermek amacıyla doğal çevreyi ve onun kaynaklarını denetim altına alma durumuna yönlendirmiştir. Akli yeteneklere sahip olan insan süreç içerisinde geliştirdiği aletlerden yola çıkarak teknolojik aletleri keşfetmeye başlamış ve teknolojik gelişmeleri ileri boyuta götürmüştür. Gerçekleşen ilerleyiş topluma fayda sağladığı gibi zamanla çevre sorunlarını ortaya çıkarmıştır. Özellikle sanayi devrimi ve sonrasında çevre sorunlarında büyük artışlar meydana gelmiştir. Doğayı kontrol etme isteği artık insanoğlunun doymak bilmeyen hırsıyla iç içe geçmiş ve teknoloji-hammadde-enerji türleriyle insan uygarlığı hızlı bir şekilde gelişme göstermiştir. Doğal çevre ve kaynaklar üzerindeki bu hırslar ve baskılar, büyük çevre sorunlarının zeminini oluşturmuştur (Kayalı, 2018; Alagöz, 2007; Jardins, 2006).

Doğanın kendine ait olan dengesi, bilim ve teknolojinin imkânlarını kullanan insanların gerçekleştirdiği faaliyetler neticesinde bozulmuştur. İnsanların çevreye verdiği zararlar doğanın kendini yenileyebilme özelliğinden dolayı ilk zamanlar fark edilememiş hatta çevrenin bu zararları yok edebileceği düşüncesi hâkim olmuştur. Ancak süreç içerisinde beklentilerin aksine hızlı nüfus artışı, sanayileşme, teknolojik aletlerdeki artışlar ve düzensiz kentleşme gibi durumların doğal kaynaklar üzerindeki etkisini daha fazla hissettirmesiyle çevreye verilen zararın nicel ve nitel olarak artış gösterdiği görülmüştür (Hayta, 2006). Zamanla küresel bir sorun haline gelen çevre sorunlarına yönelik ülkeler toplantılar yapmaya başlamıştır. 1987 yılında yapılan toplantı çerçevesinde “Ortak Geleceğimiz” raporu oluşturulmuş ve “Sürdürülebilir Kalkınma” adı altında bir kavram ortaya çıkmıştır. Bu raporda sürdürülebilir kalkınma kavramı, “bugünün gereksinim ve beklentilerini, gelecek nesillerin kendi gereksinim ve beklentilerini karşılayabilme olanaklarından ödün vermeksizin gerçekleştirmek” (WCED, 1987: 43) şeklinde tanımlanmıştır. Sonraki süreçte “Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma 2030” hedefi çerçevesinde on yedi madde belirlemiş ve bu maddeler içerisinde çevre ve sorunlarına yönelik konulara yer verilmiştir. Ancak genel anlamda yapılan çalışmalarda, çevreye yönelik tehditlere ve sorunlara yönelik çözümler daha çok bilim ve teknolojiye başvurularak gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Unutulmamalıdır ki “etik ve felsefe” alanları dikkate almaksızın bilim ve teknolojiyle yetinmek, aslında daha çok sorun çıkaracaktır. Bu bağlamda çevre sorunları, varmayı amaçladığımız hedeflerle ilgili çok önemli etik ve felsefe sorularının sorulmasına yol açmaktadır. Çevre sorunlarının tam bir çözümlenmesini yapmak, aynı zamanda, felsefenin farklı dallarını ilgilendiren birçok soruya cevap aramayı zorunlu kılmaktadır. Çevrenin sağladığı yararlarla birlikte çevrede yaratılan tehlikelerin belirlenmesi gibi konular önemli toplumsal, ahlak, adalet, siyaset ve eğitim felsefesi sorularının sorulmasını zorunlu hale getirmektedir. Dünyamızı nasıl anladığımızı ve dolayısıyla neyi nasıl değerlendireceğimizi, bu dünya hakkında bilimin bize ne söylemekte olduğu biçimlendiren. Karşı karşıya bulunduğumuz çevre sorunlarının çözümünde anlamlı bir ilerleme sağlamak istediğimiz takdirde, tek ciddi seçenek bilim ile etiğin her ikisinin de gerekli olduğunu kabul etmektir (Jardins, 2006). Çevreyi anlamak, geliştirmek ve karşılaşılan sorunları çözmek için gerekli olan felsefe ve etik kavramları çerçevesinde çevre etiği felsefesi oluşturulmuştur. Çevre etiği felsefesinin alanını tanımlayabilmek için ayrıntılı olarak incelemek gerekmektedir. Bu bağlamda aşağıda etik, çevre etiği, çevre etiği yaklaşımları ve çevre eğitimine yönelik kazanımlar ayrıntılı bir şekilde ele alınmaktadır.

Etik ve Çevre Etiği

Etik, insanların kendisine aktarılan eylemlerini, toplumda yerleşik olan kuralları ve değer ölçülerini sorgulamaya, iyi olanın ne olduğunu bulmaya yönelik çabalarını ifade etmektedir (Pieper, 1999). Ayrıca etik, ahlakın özünü ve temellerini araştırıp; ahlaklı olmanın ne anlama geldiğini, insanların nasıl bir hayat yaşamasını veya hangi amaçların peşine düşmesi gerektiğini konu edinmektedir (Cevizci, 2011). Etik bu amaçların peşindeyken ne yapmamız ne tür insanlar olmamız ve nasıl davranmamız gerektiğini belirleyebilmek için daha önceki yaşantılarımızı bilinçli olarak şimdiki zamana yansıtılmamız gerektiğini kılmalıdır (Jardins, 2006).

Çevre etiği ise, insanlar ile doğal çevreleri arasındaki ahlaki ilişkilerin sistemli olarak incelenmesidir. Ayrıca, çevreciliğin normatif yargılarının sistemli olarak incelenmesini ve değerlendirilmesini içeren bir felsefe dalıdır (Jardins, 2006). Ayrıca, insanların doğa ve doğa unsurları ile olan ilişkilerinde, çevreyle ilgili verilmesi gereken kararlarda, etkili olabilecek her türlü tutum ve davranışları araştıran kuramsal bir disiplin olarak tanımlanabilmektedir (Karaca, 2008). Çevre etiği, doğaya insanın bakışında köklü değişikliklerin olmasını ve bu bakışların geliştirilmesini amaçlamaktadır. Çevre etiği; her türlü din ve kültürel değer içerisinde anlam ifade eden, çevre-kalkınma dengesinin sağlanmasını zorunlu kılan, sürdürülebilir çevreyi ilke edinen, her türlü genel ve özel çevre koruma politikaları oluşturmaya çalışmaktadır (Karakoç, 2004). İnsanların çevreye bakış açıları onların çevre açısından kendilerini etik olarak nerede gördüklerine göre değişmektedir (Çobanoğlu vd., 2012). Çevre etiği, ahlaksal normlar yoluyla insan davranışını doğaya doğru yönlendirme yeteneğine sahiptir. Bu çerçevede, insanın çevreye karşı sorumluluklarını açıklama konusunda farklı çevre

etiği yaklaşımları tarafından farklı cevaplar verilebilmektedir. Bu yaklaşımlar arasında insanmerkezci etik, canlımerkezci etik, çevremerkezci etik ve yeni etik yaklaşımlar bulunmaktadır.

İnsanmerkezci Etik

İnsanmerkezci etik yaklaşımına göre, çevre insanın yararlanması için vardır ve gelecek kuşaklar, günler için insan ve çevre arasında dengesinin kurulması gerekmez. İnsan ve çevre ilişkilerinin önemi, insanın yaşam olanaklarının tehlikeye girmesiyle birlikte ortaya çıkar. Bu bağlamda, kökleri insan ve doğa mücadelesinin başladığı günlere giden en eski etik yaklaşımlardan birisidir (Ertan, 2004). İnsan merkezci etik anlayışın en önemli savunucularından biri olarak görülen Aristoteles, oluşturduğu canlılar piramidinde insanı en üst basamağa koyar ve bitkilerin hayvanlar, hayvanların ise insanlar için var olduğunu belirtir. Aristoteles'e göre, doğada hiçbir şey amaçsız meydana gelmemiştir ve doğada her şey özel olarak insanın hizmetine sunulmuştur (Keleş ve Ertan, 2002). İnsan merkezci etik anlayış, insanın kendini "doğanın efendisi" olarak görmesi temeline dayanmaktadır. Bu yaklaşıma göre insan dışındaki canlı ve cansız varlıklar kendiliğinden bir değere sahip değildir. Etik ilkeler ancak insanlar için bir anlam ifade ettiği sürece karşılık bulabilir. Bu durumda insanların canlılara ve çevreye karşı saygı göstermek gibi bir sorumluluğu da yoktur (Jardins, 2006). Bu anlayışta, insanın çıkarları ve ihtiyaçları doğadaki diğer her şeyden üstündür. Ayrıca insan dışındaki varlıkların içsel bir değeri yoktur. Doğada var olan diğer varlıklar insanların kendi çıkarları ve ihtiyaçları için kullanabilecekleri şeylerdir ve doğa, insanı çevreleyen bir eşyadan ya da bir dekordan başka bir şeyi ifade etmez. Doğanın değeri insana sağladığı yarar ve verdiği mutlulukla ölçülür. Bu yarar ve mutluluğu artırmak için insanın her şeyi yapması ve doğayı istediği gibi kullanması haklı bir davranıştır (Akalin, 2009). Nitekim bir bakteri insan yaşamının devamı açısından bir kaplan ya da penguenden daha önemli görülebilir. Yani insanoğlu için iyi olan doğa için de iyidir (Wilkinson, 2002).

Çevreye dair sorunlar arttıkça insanmerkezci yaklaşımın savunusu eksik kalmış ve yeni insanmerkezci yaklaşımlar ortaya çıkmıştır. Bunlar, "Aydınlanmış İnsanmerkezcilik, Zayıf İnsanmerkezcilik, Modern İnsanmerkezcilik, Teknomerkezcilik" gibi yaklaşımlardır. "*Aydınlanmış insanmerkezciliğin*" öncüsü olan Rener Dubos, insanın doğayı çıkar gözetmeden ve sadece kendisi için sevmeden onu etkin biçimde kontrol edemeyeceğini savunmaktadır. İnsanın doğaya yaratıcı olarak müdahale etmesini önermektedir. Dubos'ya göre insan, yaşamın pek az zamanında doğanın sadece bir tapıcısı, onun eylemlerinin edilgin bir seyircisidir. İnsan, doğaya biçim verirken insan olur (Ünder, 1996). Bryan G. Norton, "*Zayıf İnsanmerkezci*" bakış açısı ile kendine özgü bir yaklaşım geliştirmiştir. Zayıf insanmerkezci yaklaşım, doğaya zarar veren davranışlarının ve bunların dayandığı değer sistemlerinin eleştirilmesini savunur (İlhan, 2013). "*Modern İnsanmerkezciliğin*" öncülerinden Murdy; insanın çevreyi değiştirebilme yeteneğindeki hızını evrim süreci ile ilişkilendirir. İnsan evrim sürecinde çevreyi değiştirebilme yeteneğinde dolayı diğer türlere göre daha çok gelişmiştir. Bundan dolayı, doğadaki canlıların eşit gelişmediğini ve eşit sayılamayacaklarını ileri sürmektedir. Doğanın acımasızca sömürülmesinin insanın amacı olamayacağı gibi canlı türlerin de eşit olamayacağını savunur. Murdy'e göre insan; doğruluk, adalet, sevgi ve estetiğin en ileri şeklidir. Tüm bu özellikler insanda toplandığı için evriminde en tepesindedir. İnsan, bu konumunu devam ettirebilmek için sürekli ilerlemeli ve gelişimin sürmesi için çaba harcamalıdır. Böylesi bir gelişim insan türünün hayatta kalmasına bağlıdır (Murdy, 1975). "*Teknomerkezcilik*," doğanın ve çevrenin acımasızca sömürülmesiyle birlikte ortaya çıkmış ve daha sonra bütün dünyaya yayılmış bir görüştür. Teknomerkezciliğin temel bileşeni, David Pepper'a göre; klasik bilim ile onun beslediği bakış açıları ve inanışlardır. Doğayı, insanın sınırsız kullanımına açık bir kaynak deposu gözlüğüyle gören bu bakış açısı, teknomerkezciliğin aşırı insanmerkezci bir yaklaşım olması sonucunu doğurmuştur (Ertan, 2004).

Canlımerkezci Etik

Canlımerkezci etik, insan ve çevre ilişkilerinin yeniden düzenlenmesi amacıyla diğer canlı varlıkların yalnızca bizim için değil, kendileri için de değerli olduklarını vurgular. Bu nedenle onlara karşı bazı sorumluluklarımızın olduğunu ve bu sorumlulukların da onların hakları olduğunu belirtir. İnsanmerkezciliğin savunduğu, doğada yalnızca insanların değerli ve önemli olduğu görüşünü reddeder. Etik ilgi alanını insan dışındaki canlılara, hayvanlara, bitkilere ve daha ileri giderek canlılar topluluğunun bütününe yönelir. Doğadaki canlıların, içkin değer taşıdığını savunmaktadır (Kayaer, 2013). Canlımerkezci etik yaklaşımda, tabiattaki her canlı varlık değerli ve önemlidir ve onlara saygı duyulmalıdır. Ayrıca doğadaki her canlının haklarının da olması gerekir (Keleş ve Ertan, 2002). Bu doğrultuda canlımerkezci etik; canlı varlıkların değerinden, öneminden, hatta haklarından söz eden bir noktaya gelir. Bu etiğin "*Yeryüzü Etiği*", "*Yaşama Saygı Etiği*", "*Doğaya Saygı Etiği*", "*Gaia Yaklaşımı*" gibi farklı yaklaşımları bulunmaktadır. "*Yeryüzü etiğinin*," savunucularında biri olarak Aldo Leopold görülür. Aldo Leopold, insanların yeryüzünün hâkimi yerine yeryüzünün birer üyesi olarak görülmesi gerektiğini belirtmektedir. Canlı varlıkların ahlaksal haklarının var olduğunu ileri sürmektedir. Leopold'un "*Yeryüzü Etiği*," çevremerkezci etik anlayışının da temelini oluşturmaktadır. Bu durumda insan, doğal yaşamda ayrı ve üstün bir yaratık değildir ve çevresel varlıklar insanlara sağladığı faydalar nedeniyle değil, kendi öz varlıkları için korunmalıdır (Kayaer, 2013). Yeryüzü ile etik arasındaki ilişkinin sağlanması için; yeryüzüne bütün değerlerle birlikte biçilmelidir. Leopold'un sözünü ettiği değer, ekonomik olmayan, fakat daha geniş olan felsefi

anlamdaki değerdir (Ertan, 2004). “Yaşama saygı etiğinde” Albert Schweitzer, insanmerkezciliği eleştirir. Yaşam biçimlerinin daha çok değerli olandan daha az değerli olana doğru saygı gösterilmesine yönelik ayırım yapılamayacağını savunur. Schweitzer, yaşamın kutsallığı inancını rehber edinerek yaşama saygıyı temel değer ve anlam kabul eder. Ona göre, yeryüzünde iyiliğin özünü; canlılığın korunması, geliştirilmesi ve yaşamı olanaklarının gerçekleştirilmesi oluşturur. Bunun tam tersi yani yaşamı tahrip etmek, yaşama zarar vermek ve yaşamın gelişimine engel olmak kötülüğün özüdür (Schweitzer, 1966). Bu yaklaşımda ahlaksal topluluğun sınırlarını bütün canlıları, özellikle hayvanları kapsayacak biçimde genişletmesine karşın, cansız varlıklar etik ilginin dışında kalır (Ertan, 2004). “Doğaya saygı etiğinin” öncüsü Paul W. Taylor’a göre, diğer yaşam biçimlerinin gereksinimlerini dikkate alan bir sorumluluğa sahip olunmalıdır. İnsanlarla, diğer canlı varlıkları eşdeğer kabul eder. İnsanlar gibi doğadaki diğer canlılar da yeme ve barınma gibi haklara sahiptir (Taylor, 1986). “Gaia yaklaşımı”, dünyayı yaşayan bir organizmaya benzeten ve dünya üzerindeki bütün varlıkları bu organizmanın organlarına dönüştüren fikirlerinden dolayı organizmacı bir yaklaşımdır. James Lovelock ve Lynn Margulis tarafından geliştirilen yaklaşıma göre, dünyanın varlığının devamı canlı organizmaların işbirliği yapmasına bağlıdır. Bu yaklaşım, diğer canlı türlerinin de insanlarla aynı ve eşit haklara sahip olduklarını savunur. Doğadaki biyolojik çeşitlilik, insan çıkarı ön planda olmadan korunmalı ve geliştirilmelidir. Ayrıca eğitsel, hukuksal ve uygulamaya yönelik alanlarda çalışmalar sürdürülmelidir (Kayaer, 2013). “Hayvan hakları düşüncesi”, hayvanların da, insan hakları niteliğinde olmasa bile, başta yaşama hakları olmak üzere bazı hakları bulunması gerektiği düşüncesinden yola çıkar. Bu konuda düşünceler geliştiren iki düşünür, Tom Regan ve Peter Singer’dir. Onlar, insan dışındaki hayvanlar için eşit ahlaksal düşünce üzerinde ısrar ederler. Regan, en büyük yanlışlığın, insanların hayvanları doğal kaynak olarak görmeleri olduğunu belirtir. Nitekim bu canlılar doğuştan değerlidir ve belirli haklara sahiptir (Ertan, 2004).

Çevremerkezci Etik

Çevremerkezci etik anlayış, canlı merkezli etik anlayışı bir adım öteye taşıyarak cansız varlıkları da etiğin konusu haline gelmiştir. Çevremerkezci yaklaşıma göre evrendeki her bir varlık (bitkiler, hayvanlar ve diğer ekosistem üyeleri) yaşam döngüsünün bir bileşenidir. Her bir varlığın farklı işlevleri ve eşit hakları vardır. Bu anlayışa göre, insan doğanın efendisi değil, sadece ekosistemin bir parçasıdır. İnsan, bilinçli bir varlık olması sebebi ile bitkiler ve hayvanlardan farklı olsa da canlı bir varlık olarak diğer canlılarla ortak bir kökenden gelmektedir. İnsan merkezci yaklaşım “insani”, canlı merkezci yaklaşım “canlıları” ve çevre merkezci yaklaşım ise “tüm doğayı” etik ilgi alanına almıştır. Dolayısıyla çevre merkezci etik yaklaşım en kapsamlı yaklaşım olmuştur (İğci ve Çobanoğlu, 2019; Kayaer, 2013; Ertan, 2004; Keleş ve Ertan, 2002). Çevremerkezci anlayış teknoloji konusunda sorgulayıcı bir bakış açısına sahiptir. Doğa üzerinde sömürü ve yıkıma neden olan teknolojiler çevre sorunlarının nedenleri olarak görülmektedir. Buna karşılık, insan etkinliklerinin doğaya uyumlu olmasını sağlayan teknolojilerin kullanılması desteklenmektedir (İğci ve Çobanoğlu, 2019). Çevremerkezci etiğin “Derin Ekoloji”, “Doğa Hakları” gibi farklı yaklaşımları bulunmaktadır. “Derin ekoloji” kavramı, ilk olarak Arne Naess’in 1973’de yayınlanan bir makalesinde kullanılmıştır. (Ertan, 2004). Derin ekoloji, insanmerkezci dünya görüşünün ekolojik sorunlara sebep olduğunu savunur. Bu yaklaşıma göre, çevreci dünya görüşü ekolojik sorunları çözebilme noktasında daha rasyonel bir yapıya sahiptir (Görmez, 2003). “Doğa haklarının” savunucusu olan Roderick F. Nash’ın “Doğa Hakları” isimli kitabı, çevremerkezci yaklaşımın ortaya konduğu ve geliştirildiği yayınlardan biridir. Nash’a göre, doğanın parçası olan bireye değil, doğanın bütününe haklar tanınmalıdır (Ertan, 2004).

Yeni Etik Yaklaşımları

Toplumsal/Sosyal Ekoloji:

Toplumsal ekoloji, Murray Bookchin tarafından geliştirilmiştir. Bookchin’e göre, insanın insan üzerindeki egemenliği ve sömürüsü doğaya da yansımıştır. İnsanın doğayı sömürmüş ve egemenliği altına almıştır. Bu anlayışta, toplumsal yapıda bulunan hiyerarşik, sınıfsal ve mülki biçimlerin devlet kurumları vasıtasıyla doğa ile insan arasındaki ilişkileri belirlediği düşünülmektedir. Böylesi bir düşünce tarzı doğanın giderek insanların kullanımına sunulan bir hammadde olarak algılanmasına neden olmuştur (Bookchin, 1996).

Ekofeminizm:

Rosemary Ruether’in önderlik ettiği bu yaklaşıma göre, kadın ve doğa yüzyıllarca aynı kaderi paylaşarak hor görülmüş ve aşağılanmıştır. Ekofeminizm, doğanın egemenlik altına alınışının, kadınların egemenlik altına alınmasına bağlı olduğunu ve her iki egemenliğin de ortadan kaldırılması gerektiğini öne sürmüştür. Bugünkü çevre sorunlarının çoğu, özellikle kadınların sezgi, bakış ve sentez yapma kabiliyetlerinin toplumlar tarafından göz önünde bulundurulmamasından kaynaklanmaktadır (Tont, 1997). Ekofeminizmin önemli bir özelliği de vejetaryenlik kimliğidir. Hayvan eti yemeye karşı çıkan bir tavır olarak vejetaryenlik, ekofeminist hareket içinde büyük ölçüde gelişmiştir (Ertan, 2004).

Çevre Eğitimi

Doğanın korunabilmesi için insanların üzerine düşen sorumluluklar bulunmaktadır. Böylesi bir sorumluluk içinde insanda çevre bilinci geliştirilmelidir. Çevre bilinci; “bireyin sosyolojik, tarihsel ve doğal çevresini kavraması, bu konuda bilinçlenerek duyarlı olması, çevreyle ilgili karşılaşılan sorunların çözülmesinde sivil toplum kuruluşlarının çalışmalarına katılması, haklarını savunmak için girişimlerde bulunması ve doğal kaynakların insan yaşamı için önemini kavranması” olarak tanımlanmaktadır (Keleş ve Hamamcı, 1997). Çevreye karşı bilincin ve değerlerin kazanılması için de çevre eğitimine ihtiyaç duyulmaktadır.

Çevre eğitimi, “çevrenin biyolojik, fiziksel, sosyal, ekonomik boyutlarından kaynaklanan karmaşık yapısını kavratarak, günümüzde ve gelecekte karşılaşılabileceğimiz çevre problemlerini kişisel veya toplumsal olarak çözebilmek için davranış değişikliğinin kazandırılması” (Küçükçankurtaran, 2008: 176) şeklinde tanımlanmaktadır. Ayvaz (1998), çevre eğitimi, çevre ile ilgili problemlere karşı hassas, günümüzde veya gelecekte ortaya çıkabilecek problemlerin önüne geçilmesi yönünde gerekli adımları atabilecek bilgi, tutum ve becerilere sahip bir toplum meydana getirme çabası şeklinde ifa eder. Erten (2004)’e göre ise çevre eğitimi, “çevrenin korunması için tutumların, değer yargılarının, bilgi ve becerilerin geliştirilmesi ve çevre dostu davranışların gösterilmesi ve bunların sonuçlarının görülmesi sürecidir.” Ayrıca çevre eğitiminin amacı; “çevre bilinci oluşturma, doğal çevreyi koruma ile ilgili duyarlılığı geliştirme, bireyin çevresiyle uyum içerisinde yaşayacağı bilgi, beceri ve davranışları kazanması, su tüketiminden çöp üretimine, enerji tüketiminden doğal kaynak kullanımına kadar her konuda sorumluluk sahibi bireyler yetiştirmek ve sorunların çözümünde aktif katılımın sağlanması” (Başal, 2003) olarak belirtilmektedir.

İnsanların doğaya yönelik bencil davranışlarını, hırslarını ve arzularını terk edip, çevreye karşı duyarlı olup saygı duyması gerekmektedir. Çevre eğitimi de bunu sağlayabilecek en önemli ve kıymetli alandır. Çevresine karşı bilinçli bireylerin yetiştirilmesi, bireylerde çevre duyarlılığının, saygının ve çevre sorunlarına karşı farkındalığın artırılması ve çevre okuryazarlığı kazandırması çevre eğitiminin en önemli amaçlarından (Karakaş ve Sarıkaya, 2020; Uyanık, 2016). Bu bağlamda ülkelerin eğitim felsefelerinde doğa, yaşam ve çevre kavramlarının vurgulanması ağırlık kazanmalıdır. Türkiye’nin benimsediği yapılandırmacı eğitim felsefesi çerçevesinde eğitim programlarında çevre eğitime yönelik çalışmaların olduğu bilinmektedir. Ülkemizde uygulanmakta olan ilköğretim düzeyindeki programlarda çevre içerikli konular, seçmeli ders olan çevre eğitimi ve iklim değişikliği dersinde genel anlamda yer alırken hayat bilgisi, fen ve teknoloji, sosyal bilgiler gibi dersler içerisinde belirli sayıda kazanımlarda yer almaktadır. İlköğretim bünyesindeki dersler içerisinde yer alan “Çevre Eğitimi ve İklim Değişikliği Dersi ile Sosyal Bilgiler Dersi”, öğrencilerde çevreye yönelik bilginin, tutumun, bilincin, duyarlılığın, sorumluluğun ve değerlerin artması açısından önemli bir yere sahiptir. Bu bağlamda mevcut çalışmada, sosyal bilgiler dersi ile çevre eğitimi ve iklim değişikliği dersi öğretim programlarındaki çevre eğitime yönelik amaç ve kazanımların çevre etiği felsefesine göre analizi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki alt amaçları belirten sorulara cevap aranmıştır:

- Programlarda yer alan özel amaçlarda çevre eğitimi ve çevre etiği yaklaşımları nasıl yer almıştır?
- Çevre eğitimi ve iklim değişikliği dersi öğretim programında yer alan kazanımlarda çevre eğitime ve çevre etiği yaklaşımlarına nasıl yer verilmiştir?
- Sosyal bilgiler dersi öğretim programında yer alan kazanımlarda çevre eğitime ve çevre etiği yaklaşımlarına nasıl yer verilmiştir?

Literatüre bakıldığında Muşlu Kaygısız (2020) tarafından, okul öncesi eğitim programında ve fen bilimleri dersi öğretim programının; Bahar, vd. (2013) tarafından, hayat bilgisi dersi programının; Öztürk ve Zayimoğlu Öztürk (2015) tarafından, sosyal bilgiler öğretim programının; Turan ve Koç (2021) tarafından, 2018 fen bilimleri ve sosyal bilgiler dersi öğretim programlarının; Muşlu Kaygısız (2020) tarafından, ilköğretim fen bilimleri ve okul öncesi eğitim programının; Akinoğlu ve Sarı (2009) tarafından gerçekleştirilen çalışmada da, hayat bilgisi, fen bilimleri ve sosyal bilgiler dersi öğretim programlarının çevre eğitimi açısından analizi gerçekleştirilmiştir. Mevcut çalışma literatürde belirtilen çalışmalardan farklı olarak, hem “sosyal bilgiler öğretimin programı” ile birlikte “çevre eğitimi ve iklim değişikliği dersi öğretim programını” incelediği için hem de incelenen eğitim programlarındaki çevre eğitimi kazanımlarının felsefe ve etik bilimlerinden doğan çevre etiği felsefesi çerçevesinde analizleri yapıldığı ve değerlendirildiği için ayrı bir öneme sahiptir.

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Bu araştırmada, nitel yöntem kullanılmış olup veriler doküman incelemesi vasıtasıyla elde edilmiştir. Doküman incelemesi, araştırılması amaçlanan, planlanan olay veya olgulara yönelik bilgi barındıran yazılı dokümanların, materyallerin (kitap, gazete, dergi, mektup, film, fotoğraf vb.) analizini kapsamaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2013).

Veri Toplama Aracı

Araştırmada incelenen dokümanlar, öncelikli olarak Millî Eğitim Bakanlığınca yayınlanan “2018 İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretim Programı (ÇEİDDÖP- 4, 5, 6 ve 7. sınıflar)” ve “2018 Çevre Eğitimi ve İklim Değişikliği Dersi Öğretim Programıdır (SBDÖP- 6, 7 ve 8. sınıflar)”. Daha sonraki süreçte ise çevre etiğine dair kaynaklar incelenmiş ve çevre etiği yaklaşımlarının özellikleri tespit edilmiştir.

Verilerin Analizi

Araştırma nitel veri analizlerinden biri olan betimsel analize tabi tutulmuştur. Betimsel analiz yoluyla elde edilen veriler, önceden belirlenmiş temalar doğrultusunda özetlenip ve yoruma tabi tutulmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Bu araştırmada öncelikli olarak ÇEİDDÖP ve SBDÖP’deki çevre ile ilgili amaçlar, öğrenme alanları ve kazanımlar belirlenmiştir. Ayrıca programların kazanımları ve çevreyle ilgili kazanım sayıları (niceliksel) olarak oluşturulmuştur. Sonraki süreçte ise çevre etiğine dair kaynaklar incelenmiş ve çevre etiği yaklaşımlarının özellikleri tespit edilmiştir. Çevre etiği yaklaşımlarına yönelik elde edilen veriler analize tabi tutulmuş ve bu verilere göre tema kodları oluşturulmuştur.

Tablo 1. Çevre etiği yaklaşımlarını yansıtan temalar, temaların kapsamı ve tema kodları

Temalar	Temaların Kapsamı	Tema Kodları
İnsanmerkezcilik	<p>Toplum doğaya hâkimdir. Sadece insanlar değere ve ahlaki konuma sahiptir. Gelecek nesiller için insan ve çevre dengesi kurulmalıdır. Doğa, insanın yararlanılacağı bir kaynak deposudur. Doğadaki varlıklar, insana hizmet etmek için yaratılmıştır. Doğadaki varlıklar, insana fayda sağladıkları ölçüde değerlidir. Ekolojik problemler, insan üzerindeki tehlikeler ölçüsünde bir politika sorunudur. Değişen çevre koşullarının, insanlar üzerinde yarattığı kaygılara bakılır. İnsan doğayı kendi çıkarını gözeterek etkin biçimde kontrol eder. İnsan çevreyi değiştirebilme yeteneğine sahiptir. Doğadaki canlılar eşit gelişmediği için eşit sayılamazlar. Bilim ve teknoloji insanın doğa üzerindeki egemenliğini kurması için vardır. Teknolojinin çevre ve diğer canlılara verebileceği zararlar göz ardı edilir.</p>	İM
Canlımerkezcilik	<p>Ahlak ve değer, canlılar topluluğunun (insan, hayvan, bitki..) bütününe yöneliktir. İnsanlar, doğaya ve diğer canlılara saygı göstermelidir. İnsandan başka diğer canlılar da içsel değere sahiptir. İnsanın çıkarının hâkim olmadığı çözümler üretilmelidir. Doğaya bir insan gibi bakılmalı ve etik de doğayı içermelidir. Çevresel varlıklar insanların çıkarı için değil, kendi öz varlıkları için korunmalıdır. Biyolojik çeşitlilik, insan çıkarı gözetilmeksizin korunmalı ve geliştirilmelidir.</p>	CM

Çevremerkezcilik	Bütün yaşam biçimleri canlı-cansız (bitkiler, hayvanlar ve diğer ekosistem üyeleri) eşit haklara sahiptir. İnsanın herhangi bir önceliği ya da farkı bulunmamaktadır. İnsan kendisini doğadan ayrı ve önemli bir varlık olarak görmekten vazgeçmelidir. İnsan doğadaki Tüm varlıklara empati ve özen ile yaklaşmalıdır. Teknolojiler çevre sorunlarının nedenleri olarak görülmektedir. İnsan etkinliklerinin doğaya uyumlu olmasını sağlayan teknolojiler kullanılmalıdır Ekolojik sorunlar doğadaki varlıkların iyi oluş koşullarının bozulmasıdır. Doğanın bütününe haklar tanınmalıdır.	ÇM
Yeni Etik Yaklaşım	Toplumsal/Sosyal Ekoloji: Çevre değerleri birer iktisadi kaynak olmaktan öte bir anlam taşımamaktadır. İnsan doğayı sömürmüş ve egemenliği altına almıştır. Doğa insanlardan tarafından sömürülen bir hammadde olarak algılanmıştır. Küresel hale gelmiş çevre sorunların çözümü mevcut sistemle gerçekleşemez. Eko-feminizm: Çevre sorunlarının çoğu, özellikle kadınların bakış ve sentez yapma kabiliyetlerinin toplumlar tarafından göz önünde bulundurulmamasından kaynaklanmaktadır. Çevrenin ve kadının, erkeğin baskı ve egemenliğinden kurtulması gerekmektedir.	YE

Sürecin sonunda ise çevreyle ilgili amaçların ve kazanımların ilişkili olduğu çevre etiği yaklaşımları tematik (niteliksel) olarak değerlendirilmiştir. Elde edilen veriler alanında uzman üç öğretim üyesine gönderilmiş ve bağımsız görüşleri istenmiştir. Araştırmacı ve alan uzmanları tarafından görüş birliği yoluyla kabul edilen veriler belirlenmiştir. Görüş ayrılığı yoluyla belirlenen veriler tekrar kontrol edilmiş ve değiştirilmesi gereken noktalar ortak bir karar alınarak tekrar oluşturulmuştur. Verilerin güvenilirlik hesaplaması için “Miles ve Huberman’ın (1994) ortaya koyduğu güvenilirlik formülü (Güvenirlik=Görüş birliği/ (Görüş birliği + Görüş ayrılığı))” kullanılmıştır. Bu doğrultuda belirlenen formülün uygulanması sonucunda bu çalışmanın güvenilirlik oranı %90 olarak tespit edilmiştir. Güvenirlik hesaplarını %70’in üzerinde çıkması, araştırma için güvenilir kabul edilmektedir.

Bulgular

Araştırmanın bu kısmında mevcut “Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programındaki” ve “Çevre Eğitimi ve İklim Değişikliği Dersi Öğretim Programındaki” kazanımlarda yer alan çevre konuları ile kazanımların çevre etiği yaklaşımlarındaki konumuna yönelik yapılan analizler sonucunda elde edilen bulgulara yer verilmiştir.

1. Programların Özel Amaçlarında Yer Alan Çevre Eğitimi ve Çevre Etiği Yaklaşımı Temalarına Yönelik Bulgular

Araştırmanın birinci alt amacı gereği, “Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programının” ve “Çevre Eğitimi ve İklim Değişikliği Dersi Öğretim Programının” genel amaçlarında çevre eğitiminin yerine yönelik maddeler incelenmiş ve bu amaçlarla ilişkili olan çevre eğitimi yaklaşımları belirlenmiştir.

ÇEİDD öğretim programında çevre eğitimine yönelik amaçlar ve bu amaçların çevre etiği yaklaşımlarına göre analizi aşağıda Tablo 2’de yer verilmiştir.

Tablo 2. Çevre Eğitimi ve İklim Değişikliği Dersi Öğretim Programının Genel Amaçlarında Çevre Eğitimi ve Çevre Etiği Yaklaşımı Temaları

Amaç	Tema Kodu
1. Doğada ve yakın çevrede meydana gelen olaylara ilişkin ilgi ve merak duymaları, olumlu tutum geliştirmeleri	İM
2. Çevresinde her insanın olumlu veya olumsuz bir iz bıraktığını kavramaları doğal kaynakların kullanımı ile üretim ve tüketim faaliyetleri arasında ilişki kurmaları	ÇM
3. Doğanın keşfedilmesi ve insan-çevre arasındaki ilişkinin anlaşılması sürecinde, bilimsel süreç becerilerini ve yaşam becerilerini kullanmaları	ÇM
4. Sürdürülebilir kalkınma bilinci kazanarak gelecek kuşaklara yaşanabilir bir çevre bırakılmasının gerekliliğine inanmaları	İM

5.	Çevre sorunları ile iklim değişikliğine yönelik yerel, ulusal ve küresel bir bakış açısıyla bu sorunların çözümünde kaynakların verimli kullanılması ve sürdürülebilirliğinin önemini kavramaları	İM
6.	Çevre sorunları ve küresel iklim değişikliğinin çevre, toplum ve ekonomiye yönelik etkileri hakkında bilgi sahibi olmaları	İM
7.	İklim değişikliğinin oluşturduğu sorunların önlenmesine ve azaltılmasına yönelik sorumluluk almaları	ÇM
8.	İklim değişikliğinin Türkiye'deki etkileri konusunda bilgi sahibi olmaları	İM
9.	İklim değişikliği ve çevreyle ilişkili ulusal/uluslararası düzeyde yapılan anlaşmalar ile bu konuda çalışmalar yapan kurum ve kuruluşlar hakkında farkındalık kazanmaları	İM
10.	Çevre dostu teknolojiler hakkında bilgi sahibi olmaları	ÇM
11.	Çevreyle ilgili kariyer bilinci oluşturmaları ve ilgili meslek alanlarını tanımaları	İM
12.	Çevre konularındaki ikilemleri kullanarak bilimsel muhakeme ve karar verme becerilerini geliştirmeleri,	ÇM
13.	Millî, kültürel, evrensel ahlak değerlerini ve çevre etiği ilkelerini benimsemeleri,	İM

Tablo 2 incelendiğinde, ÇEİDD öğretim programında yer alan 13 amaç içerisinde; çevre merkezli 5 amacın ve insan merkezli 8 amacın yer aldığı tespit edilmiştir. İnsan merkezli anlayış çerçevesinde amaçların daha çok insanın topluma olan hakimiyeti, doğanın insan için bir kaynak olması, gelecek nesiller için çevrenin sürdürülebilir özelliğinin sağlanması, ekolojik problemlere yönelik evrensel bir politik düşüncenin oluşturulması ve iklim değişikliği sorununun daha çok insana yönelik işlenmesi düşüncesi çerçevesinde oluşturulduğu görülmektedir. Çevre merkezli anlayış çerçevesinde amaçlar; insanların teknolojileri çevre sorunlarının nedenleri olarak görmesi, bilimsel düşüncenin çevre için geliştirilmesi ve doğaya uyumlu teknolojilerin kullanılması düşüncesinin kazandırılması fikri çerçevesinde oluşturulmuştur.

SBDÖP'de toplam 18 amaç bulunmaktadır. Çevre eğitime yönelik doğrudan 2 amaç, dolaylı olarak ise 8 amaç tespit edilmiştir. Programda yer alan çevre eğitime yönelik amaçlar ve bu amaçların çevre etiği yaklaşımlarına göre analizi aşağıda Tablo 3'te yer verilmiştir.

Tablo 3. Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programının Genel Amaçlarında Çevre Eğitimi ve Çevre Etiği Yaklaşımı İle İlgili Bulgular

	Amaç	Tema Kodu
Doğrudan Amaçlar	5. Yaşadığı çevre ile dünyanın genel coğrafi özelliklerini tanıyarak insan ile çevre arasındaki etkileşimi açıklamaları ve mekân algılama becerilerini geliştirmeleri,	ÇM
	6. Doğal çevrenin ve kaynakların sınırlılığının farkına varıp çevre duyarlılığı içerisinde doğal kaynakları korumaya çalışmaları ve sürdürülebilir bir çevre anlayışına sahip olmaları,	ÇM

Dolaylı Amaçlar	4. Türk kültürünü ve tarihini oluşturan temel öge ve süreçleri kavrayarak millî bilincin oluşmasını sağlayan kültürel mirasın korunması ve geliştirilmesi gerektiğini kabul etmeleri,	İM
	8. Ekonominin temel kavramlarını anlayarak kalkınmada ve uluslararası ekonomik ilişkilerde millî ekonominin yerini kavramaları,	İM
	10. Farklı dönem ve mekânlara ait tarihsel kanıtları sorgulayarak insanlar, nesnelere, olaylar ve olgular arasındaki benzerlik ve farklılıkları belirlemeleri, değişim ve sürekliliği algılamaları,	İM
	11. Bilim ve teknolojinin gelişim sürecini ve toplumsal yaşam üzerindeki etkilerini kavrayarak bilgi ve iletişim teknolojilerini bilinçli kullanmaları,	İM
	12. Bilimsel düşünmeyi temel olarak bilgiye ulaşma, bilgiyi kullanma ve üretimde bilimsel ahlaki gözetmeleri,	ÇM
	13. Toplumsal ilişkileri düzenlemek ve karşılaştığı sorunları çözmek için temel iletişim becerileri ile sosyal bilimlerin temel kavram ve yöntemlerini kullanabilmeleri,	İM
	14. Katılımın önemine inanmaları, kişisel ve toplumsal sorunların çözümü için görüşler belirtmeleri,	İM
17. Ülkesini ve dünyayı ilgilendiren konulara duyarlılık göstermeleri,	İM	

Tablo 3 incelendiğinde, SBDÖP’de yer alan amaçlar doğrudan ve dolaylı olarak ayrılmıştır. Doğrudan amaçlar içerisinde; çevre merkezli 2 amacın yer aldığı tespit edilmiştir. Bu amaçlarda, insanın doğayı tanımaya, doğaya yönelik saygısının ve duyarlılığın gelişmesine yönelik düşünceler bulunmaktadır. Dolaylı amaçlar içerisinde; insan merkezli 7 amaç ve çevre merkezli 1 amaç yer almaktadır. Dolaylı amaçlarda daha çok çevreyi kültürel, tarihsel, toplumsal ve ekonomik olarak değerlendirdiği görülmektedir. Amaçta vurgulanan bilimsel ahlak kavramı, bilimsel çalışmalarda çevre üzerinde yapılacak çalışmalar açısından kazandırılmasına yönelik düşünce geliştirilebilir.

2. Programlarda Yer Alan Öğrenme Alanlarındaki Çevre Eğitimiyle İlgili Kazanımlar ve Çevre Etiği Yaklaşımı Temaları:

A) Çevre Eğitimi ve İklim Değişikliği Dersi Öğretim Programlarının Kazanımlarında Çevre Eğitimi

Araştırmanın bu kısmında, "2018 Çevre Eğitimi ve İklim Değişikliği Dersi Öğretim Programında" yer alan çevre eğitimi içerikli olduğu belirlenen kazanımlara ve bu kazanımların belirlenen temalara yönelik durumuna ait bulgulara yer verilmiştir.

Tablo 4. ÇEİDD programındaki öğrenme alanlarındaki toplam kazanım sayısı

Ünite Adı (6, 7 ve 8. Sınıflar)	Kazanım Sayısı
İnsan ve Doğa	6
Döngüsel Doğa	4
Çevre Sorunları	6
Küresel İklim Değişikliği	5
İklim Değişikliği ve Türkiye	5
Sürdürülebilir Kalkınma ve Çevre Dostu Teknolojiler	8
Toplam	34

Tablo 4 incelendiğinde, programda yer alan ünite isimleri ve bu ünitelerdeki kazanım sayıları görülmektedir. ÇEİDD’nin genel özelliği itibarıyla bütün kazanımları çevre eğitimini kapsayacak şekildedir.

ÇEİDD öğretim programında yer alan kazanımlarda çevre içerikli temaların analizine yönelik bulgulara aşağıda yer verilmiştir.

Tablo 5. Çevre Eğitimi ve İklim Değişikliği Öğretim Programındaki Doğa ve İnsan Ünitesinde Yer Alan Çevre İçerikli Kazanımlar ve Temaları

Ünite Adı	Kazanım	Tema Kodu
İnsan ve Doğa	1. Yaşadığı çevrenin bir parçası olduğunu gözlemlerine dayanarak fark eder.	ÇM
	2. İnsan ve doğa arasındaki etkileşimin olumlu ve olumsuz yönlerini tartışır.	İM
	3. Yaşadığı çevrede canlı ve cansız varlıklar arasındaki sürekli etkileşime örnekler verir.	ÇM
	4. Doğanın hassas bir dengeye sahip olduğu ile ilgili çıkarım yapar.	ÇM
	5. Doğal dengenin korunmasına yönelik toplumsal farkındalık oluşturacak bir proje tasarlar.	ÇM
	6. Doğal dengeyi olumsuz etkileyecek davranışları güncel örnekler üzerinden tartışır. a) Doğal dengeyi olumsuz etkileyecek davranışlar ikilemler yoluyla çevre etiği açısından ele alınır. b) Doğal dengeyi korumaya yönelik tutum ve davranışların geliştirilmesinde sorumlu olduklarını fark etmeleri beklenir.	ÇM

Tablo 5 incelendiğinde, ÇEİDD öğretim programında “İnsan ve Doğa” ünitesinde yer alan 6 kazanım içerisinde; çevre merkezli 5 kazanımın ve insan merkezli 1 kazanımın yer aldığı tespit edilmiştir. Kazanımlarda görüldüğü gibi çevre merkezli etik yaklaşımına ağırlık verilerek doğada sadece insanın değil bütün canlı-cansız doğal unsurlarının korunmasına yönelik olumlu tutum geliştirmesi gerektiği düşüncesi kazandırılmak istenmektedir.

Tablo 6. Çevre Eğitimi ve İklim Değişikliği Öğretim Programındaki Döngüsel Doğa Ünitesinde Yer Alan Çevre İçerikli Kazanımlar ve Temaları

Ünite Adı	Kazanım	Tema Kodu
Döngüsel Doğa	1. Yakın çevresindeki doğal kaynaklara gözlem sonuçlarından faydalanarak örnek verir.	ÇM
	2. Yeryüzündeki doğal kaynakları yaptığı araştırma sonuçlarına dayanarak gruplandırır. <i>Öğrencilerin hava, su, toprak, güneş, rüzgâr, bitki, petrol, doğal gaz, kömür vb. doğal kaynaklardan örnekler vermeleri ve bu örnekleri gruplandırmaları istenir.</i>	ÇM
	3. Doğal kaynakların madde döngüsü ve enerji akışı ile süreklilik kazandığını fark eder. a) <i>Bitki, hava, su, toprak vb. doğal kaynakların doğal koşullar altında madde döngüsü aracılığıyla sürdürülebilir olduğunu fark etmeleri beklenir.</i>	ÇM
	4. Madde döngüsündeki ve enerji akışındaki aksamının doğal yaşama etkisi ile ilgili çıkarımlar yapar. <i>Su döngüsünde ortaya çıkabilecek olumsuz etkileşimlerin araştırılarak elde edilen sonuçların sosyal, ekonomik ve çevresel boyutlarıyla tartışılması sağlanır.</i>	İM

Tablo 6 incelendiğinde, ÇEİDD öğretim programında “Döngüsel Doğa” ünitesinde yer alan 4 kazanım içerisinde; çevre merkezli 3 kazanımın ve insan merkezli 1 kazanımın yer aldığı tespit edilmiştir. Kazanımlarda öğrencilerin doğayı, doğal kaynakları fark etmesi ve bu kaynakların doğal yaşam ile canlılar üzerindeki etkisini anlamlandırması amaçlanmaktadır.

Tablo 7. Çevre Eğitimi ve İklim Değişikliği Öğretim Programındaki Çevre sorunları Ünitesinde Yer Alan Çevre İçerikli Kazanımlar ve Temaları

Ünite Adı	Kazanım	Tema Kodu
Çevre Sorunları	1. Günlük hayattaki üretim ve tüketim arasındaki dengenin önemini fark eder. <i>b) Seçilecek tüketim maddelerinin yaşam döngüsü analizleri yapılır. Günlük hayatta kullanılan kâğıt, plastik poşet, bilgisayar ve kot pantolon gibi ürünlerin üretim aşamalarında kullanılan doğal kaynaklar ile üretim sonucunda ortaya çıkan atıkların varlığı vurgulanır.</i>	İM
	2. Atık, çöp ve kirlilik kavramlarını ayırt eder. <i>a) Atık, çöp ve kirliliğin tüketimle ilişkisine değinilir. b) İsrâf (su, ekmek, teknoloji, elektrik israfı vb.) kavramına değinilir.</i>	İM
	3. Atık ve çöpün hava, su, toprak kirliliğine ve radyoaktif kirliliğe neden olduğunu fark eder.	İM
	4. Ekolojik ayak izi kavramını örneklerle açıklar. <i>Öğrencinin ekolojik ayak izini hava, su, gıda, enerji, atıklar (organik atıklar, katı atıklar, tehlikeli atıklar vb.) üzerinden kendi tüketim alışkanlıkları ile hesaplaması sağlanır. Ekolojik ayak izi hesaplamasının güvenilir dijital kaynaklar kullanılarak yapılması önerilir.</i>	İM
	5. Yerel ve küresel çevre sorunlarını örneklerle açıklar.	İM
	6. Çevre kirliliğine bağlı olarak ortaya çıkan sorunları ve bu sorunların insan hayatı üzerindeki etkilerini açıklar. <i>a) Nüfus artışının, çarpık kentleşmenin, sanayileşmenin, değişen tüketim alışkanlıklarının çevre sorunları üzerindeki etkisine değinilir.</i>	İM

Tablo 7 incelendiğinde, ÇEİDD öğretim programında “Çevre Sorunları” ünitesinde yer alan 6 kazanım içerisinde; insan merkezli 6 kazanımın yer aldığı tespit edilmiştir. Kazanımlarda görüldüğü gibi insan merkezli yaklaşıma (İM) ağırlık verilerek; ekolojik problemlerin insan üzerindeki olumsuz etkisine, değişen çevre koşullarının insanlar üzerinde yarattığı kaygılara, insanın doğayı kendi çıkarını gözeterek etkin biçimde kontrol etme isteğine ve insanın çevreyi kendi çıkarlarına göre değiştirebilme yeteneğine sahip olduğu düşüncesi kazandırılmak istenmektedir.

Tablo 8. Çevre Eğitimi ve İklim Değişikliği Öğretim Programındaki Küresel İklim Değişikliği Ünitesinde Yer Alan Çevre İçerikli Kazanımlar ve Temaları

Ünite Adı	Kazanım	Tema Kodu
Küresel İklim Değişikliği	1. Sera gazlarının artışına neden olan olayları sorgular. <i>c) Sera gazlarının artışına fosil yakıt kullanımı, ormansızlaşma, aşırı gübre kullanımı, endüstriyel amaçlı yetiştirilen hayvanların dışkıları, anız yangınları, atıkların gömülmesi veya yakılması, volkanik patlamalar, süpersonik uçaklar, aşırı buharlaşma, egzoz dumanı, spreyler, klima gazları, straför, yangın söndürücüler vb. örnek olarak verilebilir.</i>	İM
	2. Küresel ısınmanın sera etkisinin bir sonucu olarak ortaya çıktığını fark eder.	ÇM
	3. Küresel iklim değişikliği ile küresel ısınma arasındaki ilişkiyi açıklar.	İM
	4. Küresel iklim değişikliğinin etkilerini örnek olaylar üzerinden yorumlar. <i>a) Biyoçeşitliliğin azalması, buzulların erimesi ve deniz seviyesinde yükselme, kıyı ekosisteminin değişmesi, temiz su kaynaklarının azalması, hayvanların göç ve üreme zamanlarının değişmesi vb. sorunlar örnek olaylar üzerinden öğrenciye hissettirilir.</i>	ÇM
	5. Küresel iklim değişikliğinin doğrudan ya da dolaylı olarak neden olduğu afetleri etkileriyle birlikte açıklar. <i>a) Sel, taşkın, heyelan, yangın, ormansızlaşma, kuraklık, kıyı erozyonu, çölleşme, kasırga, hortum, küresel açlık, salgın hastalıklar vb. afetlere değinilir.</i>	ÇM

Tablo 8 incelendiğinde, ÇEİDD öğretim programında “Küresel İklim Değişikliği” ünitesinde yer alan 5 kazanım içerisinde; çevre merkezli 3 kazanımın ve insan merkezli 2 kazanımın yer aldığı tespit edilmiştir. Kazanımlarda küresel ısınma ve iklim değişikliğinin ortaya çıkmasına neden olan insan faktörünün (İM), böylesi çevre sorunlarının doğadaki canlılar ve doğadaki bütün maddeler üzerindeki olumsuz etkilerinin (ÇM) neler olduğuna dair bilgilerin yer aldığı görülmektedir.

Tablo 9. Çevre Eğitimi ve İklim Değişikliği Öğretim Programındaki İklim Değişikliği ve Türkiye Ünitesinde Yer Alan Çevre İçerikli Kazanımlar ve Temaları

Ünite Adı	Kazanım	Tema Kodu
İklim Değişikliği ve Türkiye	1. İklim değişikliğinin Türkiye’deki mevcut ve olası etkilerini fark eder. <i>b) İklim değişikliğinin Türkiye’deki tarım ve hayvancılık faaliyetleri, biyoçeşitlilik, turizm ve ekonomi gibi alanlar üzerindeki etkilerinin tartışılması sağlanır.</i>	İM
	2. Türkiye’de iklim değişikliği ile mücadeleye yönelik ulusal ve uluslararası çalışmaların önemini tartışır.	İM
	3. İklim değişikliğinin Türkiye’deki etkilerini azaltmaya yönelik önlemlere örnekler verir.	İM
	4. Türkiye’de iklim değişikliğiyle mücadele ile ilgili, yakın çevresini bilgilendirme sürecindeki sorumluluklarının farkında olur.	İM
	5. İklim değişikliğinin Türkiye’deki etkilerini azaltmaya yönelik toplumsal farkındalık oluşturacak proje/projeler tasarlar.	İM

Tablo 9 incelendiğinde, ÇEİDD öğretim programında “İklim Değişikliği ve Türkiye” ünitesinde yer alan 5 kazanım içerisinde; insan merkezli 5 kazanımın yer aldığı tespit edilmiştir. İnsan merkezli yaklaşımın ağırlıklı olduğu kazanımlarda ekolojik problemlerin, insan ve toplum üzerinde yarattığı tehlikeler ölçüsünde bir politika sorunu olduğu, ülkemizde yaşanan iklim değişikliği probleminin insanın geleceği açısından çözümlenmesi gerektiği ve iklim değişikliğine dair toplumsal farkındalığın artırılması ve bu farkındalığın farklı etkinliklerle kazandırılması gerektiği düşüncesinin kazandırılmak istendiği görülmektedir.

Tablo 10. Çevre Eğitimi ve İklim Değişikliği Öğretim Programındaki Sürdürülebilir Kalkınma ve Çevre Dostu Teknolojiler Ünitesinde Yer Alan Çevre İçerikli Kazanımlar ve Temaları

Ünite Adı	Kazanım	Tema Kodu
Sürdürülebilir Kalkınma ve Çevre Dostu Teknolojiler	1. Günlük hayatında istek ve ihtiyaçlarını karşılarken gelecek nesillerin de gereksinimlerini dikkate alarak hareket etmesi gerektiğini fark eder.	İM
	2. Su kaynaklarının sürdürülebilir kullanımının önemini fark eder.	İM
	3. Kaynakların sürdürülebilir kullanımının kalkınmaya etkisini araştırma verilerine dayalı olarak tartışır.	İM
	4. Sürdürülebilir kalkınma açısından geri dönüşümün ve geri kazanımın önemini açıklar.	İM
	5. Atık malzemelerden yararlanarak bir ileri dönüşüm ürünü tasarlar.	İM
	6. Türkiye ve dünyadaki sürdürülebilir kalkınmayı destekleyen örnekler sunar. a) Çevre dostu teknolojileri de kapsayan önerilere yer verilmesi beklenir. b) Sürdürülebilirliği destekleyen sakin şehirler, ekolojik köyler, sürdürülebilir okul vb. kavramlara değinilir. c) Geçmişten günümüze çevreyi korumaya yönelik, tarihte iz bırakan uygulamalardan örnekler verilir.	İM
	7. Gerçek hayat sorununa yönelik sürdürülebilir kalkınma bilincine dayalı çözüm içeren bir proje tasarlar.	İM
	8. Çevre, iklim ve sürdürülebilir kalkınma ile ilgili farklı kariyer alanlarına örnekler verir.	İM

Tablo 10 incelendiğinde, ÇEİDD öğretim programında “Döngüsel Doğa” ünitesinde yer alan sekiz kazanım içerisinde; insan merkezli 8 kazanımın yer aldığı tespit edilmiştir. İnsan merkezli yaklaşımda yer alan “gelecek nesiller için insan ve çevre dengesi kurulmalıdır”, “doğa, insanın yararlanılacağı bir kaynak deposudur”, “insan çevreyi değiştirebilme yeteneğine sahiptir”, “insanlar çevreye yönelik sorunları çözebilmek için bir kariyer oluşturabilir” düşüncelerinin kazandırılmak istendiği görülmektedir.

Tablo 11. ÇEİDD öğretim programındaki kazanımların belirtilen tema kodlarına göre oranı

Ünite Adı	Ortaokul 6, 7 veya 8. Sınıflar									
	Kazanım Sayısı	İM		CM		ÇM		YE		
		f	%	f	%	f	%	f	%	
İnsan ve Doğa	6	-	-	-	-	6	100	-	-	
Döngüsel Doğa	4	1	25	-	-	3	75	-	-	
Çevre Sorunları	6	6	100	-	-	-	-	-	-	
Küresel İklim Değişikliği	5	2	40	-	-	3	60	-	-	
İklim Değişikliği ve Türkiye	5	5	100	-	-	-	-	-	-	
Sürdürülebilir Kalkınma ve Çevre Dostu Teknolojiler	8	8	100	-	-	-	-	-	-	
Toplam	34	22	65	-	-	12	35	-	-	

Tablo 11 incelendiğinde, ÇEİDD öğretim programındaki kazanımların ağırlıklı olarak insan merkezli yaklaşımı (%68) içerdiği görülmektedir. Çevre merkezli yaklaşımın (%32) ise devamında geldiği ancak diğer yaklaşım türlerinin ise kazanımlarda yer almadığı tespit edilmektedir.

B) Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarının Kazanımlarında Çevre Eğitimi

Araştırmanın bu kısmında ilk olarak sosyal bilgiler öğretim programlarının (4.-7. sınıf) kazanımlarında yer alan çevre eğitimi içerikli olduğu belirlenen kazanımların oranlarına daha sonra ise bu kazanımlara yönelik denk gelen temalara ait bulgulara yer verilmiştir.

Tablo 12. Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programındaki öğrenme alanlarındaki toplam kazanım sayısı ve çevreyle ilgili kazanım sayılarının karşılaştırılması

Öğrenme Alanı	Sınıflar							
	4. sınıf		5. sınıf		6. sınıf		7. sınıf	
	n	f	n	f	n	f	n	f
“Birey ve Toplum	5	-	4	-	5	-	4	-
Kültür ve Miras	4	-	5	1	5	1	5	-
İnsanlar, Yerler ve Çevreler	6	6	5	5	4	4	4	4
Bilim, Teknoloji ve Toplum	5	3	5	-	4	1	4	-
Üretim, Dağıtım ve Tüketim	5	1	6	3	6	3	6	2
Etkin Vatandaşlık	4	-	4	-	6	-	4	-
Küresel Bağlantılar”	4	-	4	1	4	1	4	1
Toplam	33	10	33	10	34	10	31	7
	n= 131		f=37		%28			

Tablo 12 incelendiğinde, SBDÖP’de 4. sınıf kazanımları (n=33) içerisinde çevre eğitimine yönelik f=10 kazanımın, 5. sınıf kazanımları (n=33) içerisinde çevre eğitimine yönelik f=10 kazanımın, 6. sınıf kazanımları (n=34) içerisinde çevre eğitimine yönelik f=10 kazanımın, 7. sınıf kazanımları (n=31) içerisinde çevre eğitimine yönelik f=7 kazanımın yer aldığı görülmektedir. Ayrıca SBDÖP’deki toplam kazanımlar içerisinde yer alan çevre eğitimine yönelik kazanımların yüzdelik oranının ise %28 olduğu tespit edilmiştir.

Dördüncü Sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Çevre İçerikli Kazanımlar

4. sınıf SBDÖP’de yer alan çevre içerikli olduğu tespit edilen kazanımlara ve temalara uygunluğuna aşağıda yer verilmiştir.

Tablo 13. Dördüncü Sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Yer Alan Çevre İçerikli Kazanımlar ve Temaları

Öğrenme Alanı	Kazanım	Tema Kodu
İnsanlar, Yerler ve Çevreler	1. Çevresindeki herhangi bir yerin konumu ile ilgili çıkarımlarda bulunur.	İM
	2. Günlük yaşamında kullandığı mekânların krokisini çizer.	İM
	3. Yaşadığı çevredeki doğal ve beşerî unsurları ayırt eder.	İM
	4. Çevresinde meydana gelen hava olaylarını gözlemleyerek bulgularını resimli grafiklere aktarır.	İM
	5. Yaşadığı yer ve çevresindeki yer şekilleri ve nüfus özellikleri hakkında çıkarımlarda bulunur.	İM
	6. Doğal afetlere yönelik gerekli hazırlıkları yapar.	İM
Bilim, Teknoloji ve Toplum	2. Teknolojik ürünlerin geçmişteki ve bugünkü kullanımını karşılaştırır. <i>Teknolojinin hayatımızda ve çevremizde meydana getirdiği olumlu ve olumsuz etkilerine dikkat çekilir.</i>	ÇM
	4. Çevresindeki ihtiyaçlardan yola çıkarak kendine özgü ürünler tasarlamaya yönelik fikirler geliştirir.	İM
	5. Teknolojik ürünleri kendisine, başkalarına ve doğaya zarar vermeden kullanır.	İM
Üretim, Dağıtım ve Tüketim	5. Çevresindeki kaynakları israf etmeden kullanır. <i>Sahip olduğu kaynakları bilinçli kullanarak tasarrufta bulunması gerektiği vurgulanır.</i>	İM

Tablo 13 incelendiğinde, 4. sınıf sosyal bilgiler öğretim programında “İnsanlar, Yerler ve Çevreler” öğrenme alanında yer alan 6 kazanım içerisinde; insan merkezli 6 kazanımın; “Bilim, Teknoloji ve Toplum” öğrenme alanında yer alan 3 kazanım içerisinde; çevre merkezli 1 kazanımın ve insan merkezli 2 kazanımın; “Üretim, Dağıtım ve Tüketim” öğrenme alanında yer alan 1 kazanım içerisinde; insan merkezli 1 kazanımın yer aldığı tespit edilmiştir. İnsan merkezli yaklaşımın ağırlıklı olduğu kazanımlarda doğanın insan için bir kaynak olduğu, insana hizmet etmek ve fayda sağlamak için yaratıldığı ve bu doğrultuda insanların doğadaki bütün unsurları tanıması gerektiğine dair bilgilerin yer aldığı görülmektedir. Çevre merkezli yaklaşımdaki kazanımda da teknolojinin çevremizde yarattığı olumsuz etkisine yönelik bilinç kazandırılmak istenmektedir.

Beşinci Sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Çevre İçerikli Kazanımlar

5. sınıf SBDÖP’de yer alan çevre içerikli olduğu tespit edilen kazanımlara aşağıda yer verilmiştir.

Tablo 14. Beşinci Sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Yer Alan Çevre İçerikli Kazanımlar ve Temaları

Öğrenme Alanı	Kazanım	Tema Kodu
Kültür ve Miras	2. Çevresindeki doğal varlıklar ile tarihî mekânları, nesnelere ve eserleri tanıtır.	İM
İnsanlar, Yerler ve Çevreler	1. Haritalar üzerinde yaşadığı yer ve çevresinin yeryüzü şekillerini genel olarak açıklar.	İM
	2. Yaşadığı çevrede görülen iklimin, insan faaliyetlerine etkisini, günlük yaşantısından örnekler vererek açıklar.	İM
	3. Yaşadığı yer ve çevresindeki doğal özellikler ile beşerî özelliklerin nüfus ve yerleşme üzerindeki etkilerine örnekler verir.	İM
	4. Yaşadığı çevredeki afetlerin ve çevre sorunlarının oluşum nedenlerini sorgular.	ÇM
	5. Doğal afetlerin toplum hayatı üzerine etkilerini örneklerle açıklar.	İM
Üretim, Dağıtım ve Tüketim	1. Yaşadığı yerin ve çevresinin ekonomik faaliyetlerini analiz eder. <i>Ekonomik faaliyetlerle coğrafi özellikleri ilişkilendirir.</i>	İM
	2. Yaşadığı yer ve çevresindeki ekonomik faaliyetlere bağlı olarak gelişen meslekleri tanıtır.	İM
	3. Çevresindeki ekonomik faaliyetlerin, insanların sosyal hayatlarına etkisini analiz eder. <i>Ekonomik faaliyetlerin nüfus, yerleşme, eğitim ve kültür üzerindeki etkileri üzerinde durulur.</i>	İM
Küresel Bağlantılar	1. Yaşadığı yer ve çevresinin ülkemiz ile diğer ülkeler arasındaki ekonomik ilişkilerdeki rolünü araştırır. <i>Tarım, sanayi, turizm, ulaşım, eğitim, kültür endüstrisi gibi ekonomik faaliyet alanlarından uygun olanlara değinilir.</i>	İM

Tablo 14 incelendiğinde, 5. sınıf sosyal bilgiler öğretim programında “Kültür ve Miras” öğrenme alanında yer alan 1 kazanım içerisinde insan merkezli 1 kazanımın; “İnsanlar, Yerler ve Çevreler” öğrenme alanında yer alan 5 kazanım içerisinde; çevre merkezli 1 kazanımın ve insan merkezli 4 kazanımın; “Üretim, Dağıtım ve Tüketim” öğrenme alanında yer alan 3 kazanım içerisinde; insan merkezli 3 kazanımın; “Küresel Bağlantılar” öğrenme alanında yer alan 1 kazanım içerisinde; insan merkezli 1 kazanımın yer aldığı tespit edilmiştir. İnsan merkezli yaklaşımın ağırlıklı olduğu kazanımlarda doğayı insanın kendi yaşamını kolaylaştırmak (ekonomik, sosyal vs.) için tanıması gerektiği ve doğadan kaynaklı yaşadığı bir problem karşısında kendi yaşamı için çözüme ulaşması gerektiği vurgulanmıştır.

Altıncı Sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Çevre İçerikli Kazanımlar

6. sınıf SBDÖP’de yer alan çevre içerikli olduğu tespit edilen kazanımlara aşağıda yer verilmiştir.

Tablo 15. Altıncı Sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Yer Alan Çevre İçerikli Kazanımlar ve Temaları

Öğrenme Alanı	Kazanım	Tema Kodu
Kültür ve Miras	1. Orta Asya’da kurulan ilk Türk devletlerinin coğrafi, siyasal, ekonomik ve kültürel özelliklerine ilişkin çıkarımlarda bulunur.	İM
İnsanlar, Yerler ve Çevreler	1. Konum ile ilgili kavramları kullanarak kıtaların, okyanusların ve ülkemizin coğrafi konumunu tanımlar.	İM
	2. Türkiye’nin temel fiziki coğrafya özelliklerinden yer şekillerini, iklim özelliklerini ve bitki örtüsünü ilgili haritalar üzerinde inceler.	İM
	3. Türkiye’nin temel beşerî coğrafya özelliklerini ilgili haritalar üzerinde gösterir. <i>Türkiye’nin nüfus dağılışı, ekonomik faaliyetleri, yer altı ve yer üstü kaynaklarına dair haritalar verilir.</i>	İM
	4. Dünyanın farklı doğal ortamlarındaki insan yaşantılarından yola çıkarak iklim özellikleri hakkında çıkarımlarda bulunur.	İM
Bilim, Teknoloji ve Toplum	2. Bilimsel ve teknolojik gelişmelerin gelecekteki yaşam üzerine etkilerine ilişkin fikirler ileri sürer.	İM
Üretim, Dağıtım ve Tüketim	1. Ülkemizin kaynaklarıyla ekonomik faaliyetlerini ilişkilendirir. <i>Kaynakların ülke ekonomisindeki yeri ve önemi tartışılır.</i>	İM
	2. Kaynakların bilinçsizce tüketilmesinin canlı yaşamına etkilerini analiz eder. <i>Yenilenebilir ve yenilenemeyen kaynakların önemi vurgulanır.</i>	CM
	3. Türkiye’nin coğrafi özelliklerini dikkate alarak yatırım ve pazarlama proje önerileri hazırlar.	İM
Küresel Bağlantılar	2. Ülkemizin diğer ülkelerle olan ekonomik ilişkilerini analiz eder. <i>Konu kaynaklar ve ihtiyaçlar açısından ele alınır.</i>	İM

Tablo 15 incelendiğinde, 6. sınıf sosyal bilgiler öğretim programında “Kültür ve Miras” öğrenme alanında yer alan 1 kazanım içerisinde insan merkezli 1 kazanımın; “İnsanlar, Yerler ve Çevreler” öğrenme alanında yer alan 4 kazanım içerisinde; insan merkezli 4 kazanımın; “Bilim, Teknoloji ve Toplum” öğrenme alanında yer alan 1 kazanım içerisinde; insan merkezli 1 kazanımın; “Üretim, Dağıtım ve Tüketim” öğrenme alanında yer alan üç kazanım içerisinde; canlı merkezli 1 kazanımın ve insan merkezli 2 kazanımın; “Küresel Bağlantılar” öğrenme alanında yer alan bir kazanım içerisinde; insan merkezli 1 kazanımın yer aldığı tespit edilmiştir. İnsan merkezli yaklaşımın ağırlıklı olduğu kazanımlarda tarihsel süreçte oluşturulan çevresel öğelerin tanınması, ülkesinin matematiksel ve özel konumunu bilmesi gerektiği ve kaynakların insanların çıkarları doğrultusunda kendi yaşamı üzerine etkilerine yönelik düşüncelerin yer aldığı görülmektedir. Canlı merkezli anlayış çerçevesinde verilen kazanımlarda ise kaynakların bilinçsizce tüketilmesinin doğada bulunan canlılar üzerindeki etkisine yönelik bilincin aktarılmaya çalışıldığına ulaşılmaktadır.

Yedinci Sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Çevre İçerikli Kazanımlar

7. sınıf SBDÖP’de yer alan çevre içerikli olduğu tespit edilen kazanımlara aşağıda yer verilmiştir.

Tablo 16. Yedinci Sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Yer Alan Çevre İçerikli Kazanımlar ve Temaları

Öğrenme Alanı	Kazanım	Tema Kodu
İnsanlar, Yerler ve Çevreler	1. Örnek incelemeler yoluyla geçmişten günümüze, yerleşmeyi etkileyen faktörler hakkında çıkarımlarda bulunur.	İM
	2. Türkiye’de nüfusun dağılışını etkileyen faktörlerden hareketle Türkiye’nin demografik özelliklerini yorumlar. <i>Tablo ve grafikler kullanarak ülkemizin demografik özellikleri ile ilgili verileri yorumlanır.</i>	İM
	3. Örnek incelemeler yoluyla göçün neden ve sonuçlarını tartışır.	İM
	4. Temel haklardan yerleşme ve seyahat özgürlüğünün kısıtlanması halinde ortaya çıkacak olumsuz durumlara örnekler gösterir.	İM
Üretim, Dağıtım ve Tüketim	1. Üretimde ve yönetimde toprağın önemini geçmişten ve günümüzden örneklerle açıklar.	İM
	2. Üretim teknolojisindeki gelişmelerin sosyal ve ekonomik hayata etkilerini değerlendirir.	İM
Küresel Bağlantılar	4. Arkadaşlarıyla birlikte küresel sorunların çözümüne yönelik fikir önerileri geliştirir. <i>Küresel iklim değişimi, doğal afetler, açlık, terör ve göç konuları ele alınacaktır.</i>	İM

Tablo 16 incelendiğinde, 7. sınıf sosyal bilgiler öğretim programında “İnsanlar, Yerler ve Çevreler” öğrenme alanında yer alan dört kazanım içerisinde; insan merkezli 4 kazanımın; “Üretim, Dağıtım ve Tüketim” öğrenme alanında yer alan iki kazanım içerisinde; insan merkezli 2 kazanımın; “Küresel Bağlantılar” öğrenme alanında yer alan bir kazanım içerisinde; insan merkezli 1 kazanımın yer aldığı tespit edilmiştir. Kazanımlarda çevrede gerçekleşen değişimlerin insanlar üzerindeki etkisine ve bu değişimlerin insanlar açısından olumlu bir şekilde dönüştürülmesine ayrıca küresel sorunların insanların çıkarlarına yönelik çözüme ulaşmasına dair düşüncelerin yar aldığı görülmektedir.

Tablo 17. SBDÖP çevre eğitimine yönelik kazanımların belirtilen tema kodlarına göre oranı

Sınıflar	Kazanım Sayısı	İM		CM		ÇM		YE	
		f	%	f	%	f	%	f	%
4	10	8	80	-	-	2	20	-	-
5	10	9	90	-	-	1	10	-	-
6	10	9	90	1	10	-	-	-	-
7	7	7	100	-	-	-	-	-	-
Toplam	37	33	89	1	3	3	8	-	-

Tablo 17 incelendiğinde SBDÖP’de çevre eğitimini içeren kazanımlarda insan merkezli (%92) yaklaşımın ağırlıklı olarak kazandırılmak istendiği görülmektedir. Canlı merkezli (%3) ve çevre merkezli (%5) yaklaşımların oranın düşük olduğuna ve yeni etik yaklaşımına ise yer verilmediğine ulaşılmaktadır.

Sonuç ve Tartışma

Geçmişten günümüze doğru baktığımızda özellikle yaşadığımız yüzyılda toplumsal anlamda değişimin ve değişimlere bağlı olarak sorunların ortaya çıktığı ve gün geçtikçe bu sorunlarda da hızlı bir artış olduğu görülmektedir. Toplumsal anlamda yaşanan böylesi değişimler ve sorunlar içerisinde özellikle en çok tartışılan ve çözüm arayışı içerisinde olunan konu çevredir. Çevre/doğa üzerinde yapılan değişimler ve sonrası ortaya çıkan sorunlara yönelik araştırmaların yapılması artık zorunlu hale gelmiştir. Ülkeler bu sorunun bilincinde olmaya başlamış ve sürdürülebilir kalkınma çerçevesinde çözümler üretmeye ağırlık vermiştir. Özellikle Birleşmiş Milletler 2030 sürdürülebilir hedefler çerçevesinde çevreye yönelik çalışmalar hız kazanmıştır. Bu bağlamda her alanda çözümler üretebilmek için farklı disiplinlere görevler yüklenilmiştir. Özellikle felsefe, ahlak, siyaset, ekonomi, bilim, teknoloji, eğitim vs. disiplin alanlarında araştırmaların yapıldığı görülmektedir. Belirtilen disiplinler arasında bilim ve teknoloji alanında çevreye yönelik bir takım araştırmalar ön planda olsa da diğer alanların etkisi göz ardı edilmemelidir. Nitekim felsefe ve etik belirtilen alanlar içerisinde en önemli yere sahiptir. Çünkü sordukları sorularla asıl sorunun keşfedilmesine yardımcı

olacak en önemli alanlardır. Bu bağlamda, son dönemde özellikle çevre etiği felsefesi üzerine çalışmalar ağırlık kazanmıştır. Çevre etiği, insanlar ile doğal çevreleri arasındaki her türlü ahlaki ilişkileri inceleyen önemli bir daldır.

Çevreye yönelik araştırma yapan alanlar içerisinde yer alan eğitim ise çevrenin tanınması, çevreye yönelik değişimlerin ve sorunların fark edilmesi ve bunlara yönelik çözümlerin önerilmesine yönelik önemli görevi yüklenmektedir. Ülkemizde yapılandırmacı eğitim felsefesi çerçevesinde hazırlanan eğitim programlarının içerisinde çevreyi tanıma ve çevreye yönelik sorunları keşfedip, çözmeye yönelik olan kazanımların yer aldığı bilinmektedir. Mevcut çalışma ise, ilköğretim bünyesindeki dersler içerisinde yer alan “Çevre Eğitimi ve İklim Değişikliği Dersi ile Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programlarındaki” çevre eğitimine yönelik amaç ve kazanımların çevre etiği felsefesine göre analizi amaçlanarak yapılmıştır. Belirtilen bu amaç doğrultusunda elde edilen bulgularla ilgili sonuçlar sırasıyla aşağıda verilmiştir.

Çalışmada öncelikli olarak belirtilen programların amaçları analiz edilmiştir. ÇEİDD öğretim programındaki amaçlar çevre eğitimine göre hazırlanmış olup yer alan 13 amaç içerisinde çevre etiği yaklaşımlarına yönelik çevre merkezli 5 amacın ve insan merkezli 8 amacın yer aldığı ve diğer yaklaşımların yer almadığı görülmektedir. Kazanımlarda insanın doğaya olan hâkimiyetine ve bu hâkimiyet için sürdürülebilirlik kavramının kazandırılmak istenmesine rastlanmaktadır. İnsan merkezci etik ağırlıklı olsa da teknolojinin çevre sorunlarının nedeni olarak görülmesi ve doğaya uyumlu teknolojik ürünlerin kullanılmasını önermesi noktasında çevre merkezci etiğin de önemli görüldüğü ortaya çıkmaktadır.

SBDÖP’ de yer alan 18 amaç içerisinde doğrudan 2 amaca dolaylı olarak ise 8 amaca ulaşılmıştır. Doğrudan amaçlar içerisinde; insanın doğayı tanımaya, doğaya saygılı ve duyarlı olmasına dair kısıtlı bir düşünce bulunmaktadır. Amaçlara bakıldığında çevreye yönelik yeteri derecede duyarlılığın, farkındalığın ve akli bilgilerin olmadığı ayrıca sürdürülebilir çevre bilincinin tam anlamıyla vurgulanmadığı görülmektedir. Turan ve Koç (2021), Öztürk ve Zayımoğlu Öztürk (2015) ve Tanrıverdi (2009) tarafından yapılan çalışmalarda da, sosyal bilgiler programındaki genel amaçlar ve kazanımlar bağlamında çevre eğitiminin yerinin yetersiz kaldığını belirtmişlerdir.

ÇEİDD öğretim programında “İnsan ve Doğa” ünitesinde çevre merkezli etik yaklaşımına ağırlık verildiğine ve kazanımlarda doğada sadece insanın değil bütün canlı-cansız doğal unsurlarının değerli olduğunu düşüncesinin yerleştirilmeye çalışıldığına rastlanmıştır. “Döngüsel Doğa” ünitesinde yer alan kazanımlarda öğrencilerin doğayı tanıması, doğada bulunan kaynakları öğrenmesi ve bu kaynakların doğal yaşam ile canlılar üzerindeki etkisinin önemini fark edilmesine yönelik çevre merkezli bir etiğin kazandırılmak istendiği görülmektedir. “Çevre Sorunları” ünitesinde yer alan kazanımlarda, insan merkezli yaklaşıma ağırlık verilerek; ekolojik problemlerin insan üzerindeki olumsuz etkisine, insanın doğayı kendi çıkarını gözeterek etkin biçimde kontrol etme ve çevreyi kendi çıkarlarına göre değiştirebilme yeteneğine yönelik düşüncelerin yer aldığı görülmektedir. “Küresel İklim Değişikliği” ünitesinde çevre sorunlarının doğadaki canlılar ve bütün maddeler üzerindeki olumsuz etkilerinin neler olduğuna dair kazanımlara rastlanmıştır. “İklim Değişikliği ve Türkiye” ünitesinde ise ekolojik problemlerin, insan ve toplum üzerinde yarattığı tehlikeler ölçüsünde bir politika sorunu olduğu ve ülkemizde yaşanan iklim değişikliği sorunlarının insanın geleceği açısından çözümlenmesi gerektiği düşüncesinden dolayı insan merkezli yaklaşımın etkili olduğu görülmektedir. “Döngüsel Doğa” ünitesinde de insan çıkarı için sürdürülebilir bir çevre anlayışının kazandırılmak istendiği fikri ortaya çıkmaktadır.

Genel olarak bakıldığında ÇEİDD öğretim programındaki kazanımlarda, insan merkezli yaklaşımın (%68) ve çevre merkezli yaklaşımın (%32) fikirlerinin yer aldığı görülmektedir. Ancak diğer yaklaşım türlerinin ise kazanımlarda yer almaması dikkat çekicidir. Doğada bulunan diğer canlılara saygı duyma, merhametli olma, duyarlılık gösterme gibi ahlaki duyguların önemli olduğu unutulmamalı ve programlarda bu hususların yer almasına özen gösterilmelidir.

SBDÖP’de yer alan kazanımlara bakıldığında, çevre eğitimine yönelik doğrudan kazanımların yer aldığı gibi dolaylı kazanımların da yer aldığı görülmektedir. Ayrıca bu kazanımların toplam kazanımlar içerisinde %28 kısmı kapsadığı tespit edilmiştir. Turan ve Koç (2021), Öztürk ve Zayımoğlu Öztürk (2015), Akınoğlu ve Sarı (2009) ve Tanrıverdi (2009) tarafından yapılan çalışmalarda da, sosyal bilgiler programındaki çevre eğitimine yönelik kazanımların oranının düşük olduğu tespit edilmiştir.

4. sınıf SBDÖP’de çevre eğitimine yönelik kazanımlarda daha çok insan merkezli etiğin yer aldığı tespit edilmiştir. Bu kazanımlarda insan için doğanın bir kaynak olduğu, doğanın insana hizmet etmek ve fayda sağlamak için var olduğu ve insanların doğadaki bütün unsurları tanıması gerektiği vurgulanmaktadır. 5. sınıf SBDÖP’deki kazanımlarda, insanın doğayı kendi yaşamını kolaylaştırmak için tanımaya ve doğadan kaynaklı yaşadığı bir problem karşısında kendisi için çözüme ulaşmasına vurgu yapmasından dolayı insan merkezli yaklaşımın ağırlıklı olduğu ortaya çıkmaktadır. 6. sınıf SBDÖP’de yer alan tarihsel süreçte oluşturulan çevresel öğelerin tanınması, matematiksel ve özel konunun bilinmesi, doğadaki kaynakların insanların çıkarları için tüketilmesi gibi kazanımlarla insan merkezli bir etiğin; kaynakların bilinçsizce tüketilmesinin doğada bulunan canlılar üzerindeki etkisine yönelik bir bilincin oluşturulmasını içeren kazanımlarla çevre merkezli etiğin kazandırılmaya çalışıldığı görülmektedir. 7. sınıf SBDÖP’deki kazanımlarda, çevrede gerçekleşen değişimlerin insanlar üzerindeki etkisine ve bu değişimlerin olumlu

olarak dönüştürülmesine yönelik düşüncenin hakim olduğu ve bu açıdan insan merkezci bir etiğin egemen olduğu görülmektedir.

SBDÖP’de çevre eğitimini içeren kazanımlarda insan merkezli (%92), canlı merkezli (%3) ve çevre merkezli (%5) yaklaşımların yer aldığı görülmektedir. Görüldüğü gibi, insan merkezli, insanın doğadaki değerinin, çıkarının ve hırslarının daha önemli olduğu bir etik anlayışın hâkim olduğu program yapısı göze çarpmaktadır. Bu bağlamda, doğadaki bütün canlıların eşit olduğu, canlı-cansız varlıkların her birinin insan için değil de doğa için korunması gerektiğini ortaya koyacak kazanımların çok kısıtlı olduğu bir programın eğiticiliği üzerine eleştirel bir bakış açısıyla yaklaşmanın gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

ÇEİDD öğretim programında ve SBD öğretim programında yer alan amaçlara ve kazanımlara yönelik yapılan analizler sonucunda; daha çok insan merkezli etiğin ön planda olduğu, çevre merkezli etiğin ikinci sırada yer alırken canlı merkezli etiğin düşük oranda yer aldığı ve yeni toplumsal etiğin ise hiçbir şekilde yer almadığı ortaya çıkmıştır. Nitekim doğa canlı bir varlıktır ve tüm öğeleriyle birlikte değerlidir. Önemli olan ise insanoğlunun sadece kendi çıkarları için doğayı kullanmasını engellemek ve tüm öğeleriyle birlikte doğayı korumaktır. Sürdürülebilir kalkınma doğrultusunda çevre bilincinin ve eğitiminin arzulanacak şekilde kazandırılması için doğayı bir bütün olarak algılatmak ve doğanın sadece insan için var olmadığını benimsetmek gerekmektedir. Ancak unutulmamalıdır ki çevre bilinci ve eğitimi felsefi bir görüş ve ahlaki bir yapı içerisinde yansıtılmalıdır. Bu bağlamda, öğretim programlarındaki çevre eğitimine yönelik amaçların ve kazanımların çevre etiği felsefesinde yer alan düşünceleri dikkate alarak hazırlanması gerektiği önerilebilir.

Araştırmacıların Katkı Oranı

Bu çalışma tek yazar tarafından hazırlanmıştır.

Destek ve Teşekkür

Yazar çalışma için herhangi bir finansal destek almamıştır.

Çıkar Çatışması

Yazar çalışmada herhangi bir çıkar çatışmasının bulunmadığını beyan etmiştir.

Kaynakça / References

Akalm, M. (2019). *Çevre etiği -Çevreye felsefi yönelimler*. İKSAD Publishing House.

Akinoğlu, O., & Sarı, A. (2009). İlköğretim programlarında çevre eğitimi. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 30(30), 5-29.

Alagöz, M. (2007). Sürdürülebilir kalkınmada çevre faktörü: Teorik bir bakış. *Akademik Bakış*, 11, 1-12.

Ayvaz, Z. (1998). *Çevre eğitiminde temel kavramlar el kitabı*. Çevre Koruma ve Araştırma Vakfı, Çevre Eğitim Merkezi Yayınları.

Bahar, M., Erdaş, E., & Özel, R. (2013). İlköğretim hayat bilgisi programında çevre eğitimi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13(2), 1-25.

Başal, H. A. (2003). “Okul öncesi eğitiminde uygulamalı çevre eğitimi”. *Erken Çocuklukta Gelişim ve Eğitimde Yeni Yaklaşımlar*, (Editör: Müzeyyen Sevinç). Morpa Kültür Yayınları.

Bayazıt Hayta, A. (2006). Çevre kirliliğinin önlenmesinde ailenin yeri ve önemi. *Ahi Evran Üniversitesi Kırsehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD)*, 7 (2), 359-376.

Bookchin, M. (1996). *Ekolojik bir topluma doğru*. Ayrıntı Yayınları.

Cevizci, A. (2001). *Felsefe sözlüğü*. Pradigma Yayınları.

- Çobanoğlu, E. O., Karakaya, C. & Türer, B. (2012). Sınıf öğretmeni adaylarının çevreye yönelik değerlerinin ekosentrik (ekoloji merkezli) ve teknosentrik (teknoloji merkezli) yaklaşımlar çerçevesinde belirlenmesi, *X. Ulusal Fen Bilimleri ve Matematik Eğitimi Kongresi, 27-30 Haziran*, Aksaray Üniversitesi, Türkiye.
- DesJardins, J. R. (2006). *Çevre etiği: Çevre felsefesine giriş (Çeviri R. Keleş)*. İmge Yayınevi.
- Ertan, B. (2004). 2000'li yıllarda çevre etiği yaklaşımları ve Türkiye. *Yönetim Bilimleri Dergisi, 1(3)*, 93-108.
- İlhan, D. (2013). *Türkiye'de benimsenen çevre etiği yaklaşımları: Gönüllü çevre kuruluşları örneği*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türkiye.
- Görmez, K., (2003). *Çevre sorunları ve Türkiye*. Gazi Kitapevi.
- İğci, T. & Çobanoğlu, N. (2019). İklim değişikliğinin ve iklim değişikliğiyle ilgili küresel anlaşmaların çevre etiği bakımından değerlendirilmesi. *Ankara Üniversitesi Çevre Bilimleri Dergisi, 7 (2)*, 130-146.
- Karaca, C. (2007). Çevre, insan ve etik çerçevesinde çevre sorunlarına ve çözümlerine yönelik yaklaşımlar. *Çukurova Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 11 (1)*, 1-19.
- Karakaş, H. & Sarıkaya, R., (2020). The effect of argumentation-based teaching performed for environment-energy issues on critical thinking of prospective classroom teachers. *İlköğretim Online, 19(1)*, 366-383.
- Kayaer, M. (2013). Çevre ve etik yaklaşımlar. *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi, 1(2)*, 63-76.
- Keleş, R. & Ertan B. (2002). *Çevre hukukuna giriş*. İmge Kitapevi.
- Keleş, R. & Hamamcı, C. (1997). *Çevre bilimi ders kitabı*. İmge Kitapevi.
- Küçükçankurtaran, E. (2008). *Çevre eğitiminde internetin kullanımı: Çevreye karşı olan sorumluluklarımızın farkına varmamızda internet nasıl etkili olabilir? XIII. Türkiye'de İnternet Konferansı Bildirileri 22-23 Aralık 2008 Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara*. URL: http://inet-tr.org.tr/inetconf13/kitap/kucukcankurtaran_inet08.pdf adresinden 11 Ocak 2023 tarihinde erişilmiştir.
- Miles, M. B. & Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis: An expanded sourcebook*, Sage.
- Milli Eğitim Bakanlığı (M.E.B.) (2018). *Sosyal bilgiler dersi öğretim programı*. Milli Eğitim Bakanlığı.
- Milli Eğitim Bakanlığı (M.E.B.) (2018). *Çevre eğitimi ve iklim değişikliği dersi öğretim programı*. Milli Eğitim Bakanlığı.
- Muşlu Kaygısız, G. (2020). İlköğretim fen ve okul öncesi eğitim programlarındaki kazanımların çevre eğitimi açısından incelenmesi. *Uluslararası Erken Çocukluk Eğitimi Çalışmaları Dergisi, 5(1)*, 29-47.
- Murdy, W. H. (1975). Anthropocentrism: A modern version. *Science*, Number 187.
- Öztürk, T., & Zayimoğlu Öztürk, F. (2016). Sosyal bilgiler öğretim programının çevre eğitimi açısından analizi. *Kastamonu Eğitim Dergisi, 24(3)*, 1533-1550.
- Pieper, A. (1999). *Etiğe Giriş*. Ayrıntı Yayınları.
- Taylor P. W. (1986). *Respect for nature: A theory environmental ethics*. Princeton University Press, Princeton.
- Tanrıverdi, B. (2009). Sürdürülebilir çevre eğitimi açısından ilköğretim programlarının değerlendirilmesi, *Eğitim ve Bilim, 34, (151)*, 81-103.
- Tont, S. A. (1997). *Sulak bir gezegenden öyküler*. TÜBİTAK Popüler Bilim Kitapları.
- Turan, S., & Koç, A. (2021). Fen bilimleri ve sosyal bilgiler öğretim programlarının çevre eğitimi açısından değerlendirilmesi. *Gazi Eğitim Bilimleri Dergisi, 7(2)*, 178-195.
- Uyanık, G. (2016). Öğretmen adaylarının çevre sorunlarına ilişkin bilgi düzeylerinin ve tutumlarının incelenmesi. *Online Fen Eğitimi Dergisi, 1(1)*, 30-41.

Ünder, H. (1996). *Çevre felsefesi*. Doruk Yayıncılık.

Schweitzer, A. (1966). *The teaching of reverence for life, published: holt, rinehart and winston*. New York.

Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık.

WCED. (1987). *Our common future. World commission on environment and development*,
<https://www.are.admin.ch/are/en/home/media/publications/sustainable-development/brundtland-report.html>